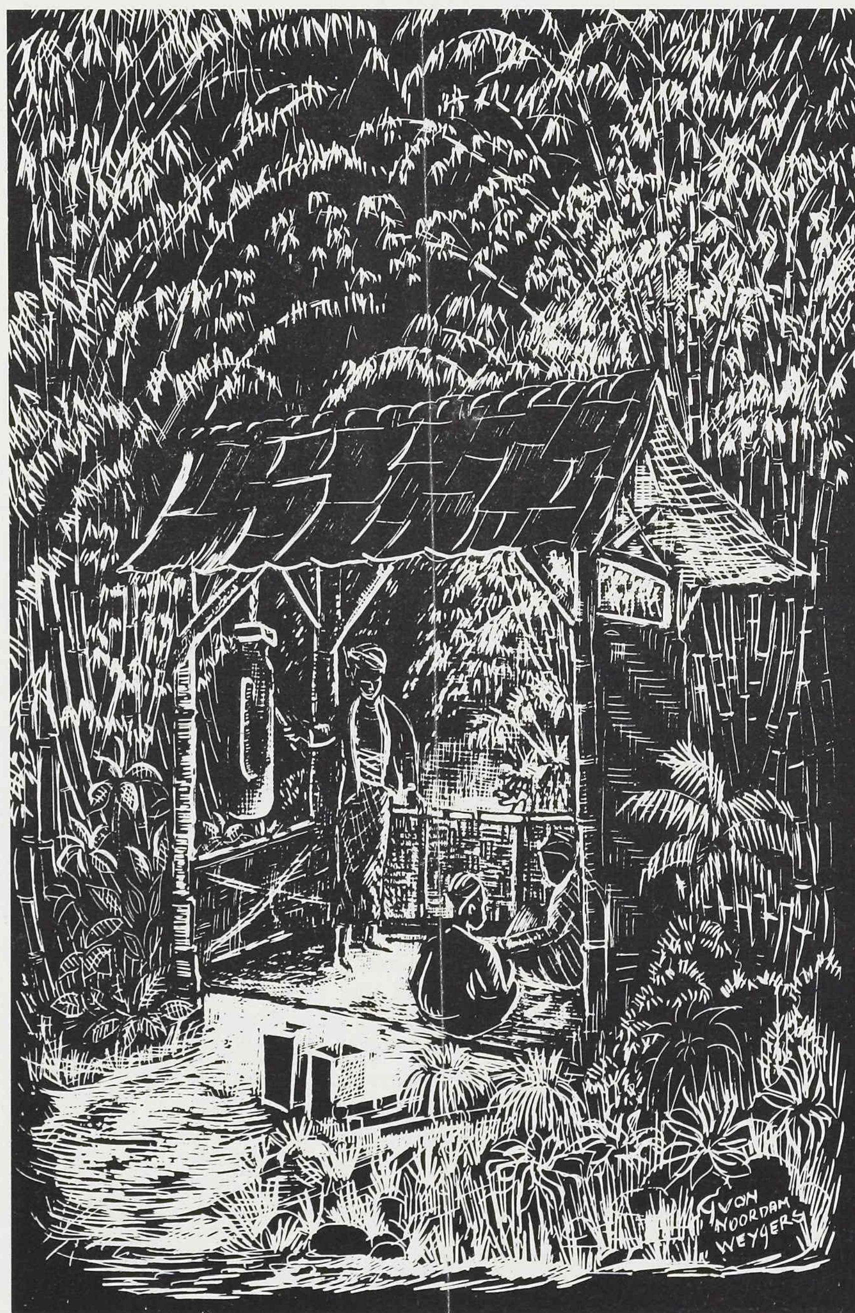


18e JAARGANG No. 24

1 JULI 1974 — *f* 1,75

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD



BIJ DE VOORPLAAT

De laatste wacht

Ieder jaar weer in Juni moest ik Tjalie eraan herinneren: "Weet je dat met het volgende nummer een nieuwe jaargang begint?" Dat betekende voor Tjalie het schrijven van een toepasselijk artikel, iets waar hij, vooral de laatste jaren, erg tegenop zag. Hij kon nog altijd fel en enthousiast over alles schrijven, maar de gedachte aan de strijd om het bestaan van Tong-Tong, deprimeerde hem. En te weten dat er een nieuw jaar, met misschien onverwachte moeilijkheden (hij zag de toekomst allesbehalve rooskleurig) te wachten stond, vermoeide hem ook, al liet hij het niet merken.

Toch nooit lang. Want zo had hij het blaadje copy uit zijn machine getrokken, dan was de nieuwe strijd begonnen en werd er niet meer over gepraat. Heel moe was hij echter vorig jaar, toen hij me vroeg: "Wat zal ik boven het artikel zetten?"

"Je klinkt als Rudi Lubbers in zijn laatste ronde tegen Clay," zei ik, "alleen heb jij het 17 ronden uitgehouden en Lubbers hoefde maar 12!"

Daarom schreef Tjalie 15 Juli 1973 boven zijn artikel "Achttiende ronde".

Met deze inleiding beste lezers heeft voor mij de bel geluid voor de 19e ronde. Zoals je in een droom vaak zelf verandert in de persoon waarvan je droomde, zo sta ik hier ineens in de ring. Mijn tegenstander en zijn helpers zijn onzichtbaar, ik zie alleen U als duizenden secondanten om me heen. Waar moet ik tegen vechten? Tegen de Tijd, de Bierkaai, de Onverwachte moeilijkheden, tegen de steeds hoger wordende papierprijs (en dus stijgende abonnementsprijs, DUS afschrijvende abonnees), tegen wie, wat? Kom dan op! Ik weet, dank zij fervente boksliefhebbers in de familie genoeg van boksen af, om te weten dat er een scheidsrechter is die vinnig "Boksen!" roept als de vechters blijven hangen of niet in actie komen. En dan wordt er doorgegaan. Zo ga ik voor Tjalie, voor U, maar ook voor mezelf de 19e ronde in. De tegenstander staat er al, misschien valt hij mooi opgekalefaterd door zijn helpers, dubbel hard aan. Al vechtende zal ik hem leren kennen en hopelijk ook de baas kunnen. Misschien ga ik ook genadeloos neer, ik weet het niet.

Maar waar blijft de samenhang van dit boks-match-verhaal met de voorplaat? hoor ik U vragen.

Bij deze prachtige ets van Yvon Noordam Weygers (ze zendt ons om haar sympathie te tonen, vaak wat van haar werk toe), gaat het nu niet in de eerste plaats om de tong-tong maar om de wakers in de nacht.

Zij zitten in de laatste ronde, op een uur dat de nacht het donkerst is, de slaap het ergst. U ruikt van deze plaat de prikkelende lucht van het houtvuurtje, vermengd met de kruidige geur van de klobots die de mannen roken. Een van hen is met de kentong melèk (een kleine tong-tong van bamboe) de kampong in gegaan om met zijn "melèk! melèk" (wordt wakker!) de mensen te manen niet te vast te slapen, op z'n hoede te zijn voor dieven en ander onraad. Wordt wakker mensen, ga even kijken om het huis, of alles in orde is, een gewaarschuwd mens telt voor twee! Juist nu, nu het zo donker is.

Na deze duisternis komt, zo zeker als de aarde draait, het Licht van de nieuwe Dag. Met nieuwe Hoop en nieuwe Strijdbaarheid.

Deze Tong-Tong, 18e jaargang no. 24 is voor mij, voor ons allen zonder Tjalie als de laatste wacht in de donkerste nacht. Maar met de 19e Jaargang no. 1 zal hij, bij de dageraad van een Nieuw begin toch bij ons zijn. U kunt er van op aan.

Lilian Ducelle

MÉÉR FOUT

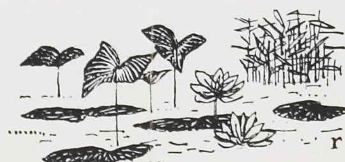
Zoon niet zo op de hoogte van Indonesische cultuur leest Tong-Tong en vraagt:

"Zeg, kaboepaten, is dat nu meer-of enkelvoud?" Welke vraag voor ons wel wat denkwerk opleverde. Toch zo voor de hand liggend: waarom zou je in een land vol psychopaten ook niet denken aan de mogelijkheid van een kaboepaat. Meervoud dus: kaboepaten.

VACANTIE

Onze volgende Tong-Tong, no. 1 van de 19e jaargang zal hoofdzakelijk gewijd zijn aan de prettigste bezigheid van het jaar: vacantie vieren! Natuurlijk met talrijke herinneringen aan onvergetelijke dagen van daar en vroeger. Maar er zijn ook onvergetelijke dingen Nu en Hier geweest voor U en uw gezin. Schrijf ze ons en vergeet vooral uw Indische humor en kijk op alles niet! Laten we de nieuwe jaargang van ons blad opgewekt beginnen!

Redactie



ABONNEE'S 

WERFT ABONNEES!!!

tong tong

Opgericht en geleid door TJALIE ROBINSON (1911 - 1974)

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 18e JAARG. No. 24
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070 - 54.55.00/54.55.01 - Postgiro 6685 of A.B.N. Den Haag Rek. No. 51.56.15.730.
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: L. Ducelle
Administratie: Th. M. A. Scheulderman
Redactie: J. H. Ritman, Ch. J. A. Manders, G. H. Bartman.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,75. Abt. Nederl. (en E.E.G.-landen behalve Engeland) kwart. *f* 9,—, halfj. *f* 18,—; jaar *f* 36,—. Abt. Europa: jaar *f* 39,—.
Buiten Europa: jaar *f* 44,—. (zeepost)
Abt. (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 80,—; Indonesië *f* 65,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 65; Canada en Ver. Staten *f* 55,—; Maleisië, Singapore en India *f* 65,—; Suriname en Antillen *f* 55,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

DE 16e PASAR MALAM DEN HAAG

Op maandag 24 juni jl. werd de 16e Pasar Malam Den Haag in de Houtrusthal geopend door de Wethouder van jeugd, sport en recreatie, de Heer P. Vink, na te zijn ingeleid door Mevrouw Ellen Boon-Derksen.

Een nieuw aspect van de Pasar Malam was de derde wereld werkwinkel voor kinderen, die daarbij begeleid werden door leerlingen van de Paedagogische Academie, waardoor zoals werd opgemerkt, de solidariteit met de tropische gebieden in de derde wereld bevorderd en de interesse in de ontwikkelingssamenwerking gestimuleerd zal worden. De gemeente Den Haag gaf hiervoor een subsidie.

Bepaald pijnlijk was het ontbreken van een enkel woord van nagedachtenis aan de man die destijds, in 1958 de eerste Pasar Malam organiseerde en inspireerde en vele jaren nadien leiding gaf aan de Pasar Malam - dit in tegenstelling tot de stijlvolle herdenking op de Pasar Malam in Amsterdam.

Vervolgens speelde een angkloeng orkestje van een 14-tal kinderen van een Haagse lagere school enkele liedjes onder leiding van de Indonesische musicus, de Heer Adi Santoso.

Terzijde van het podium stond de zg. "Tong Tong" bar opgesteld, blijkbaar bedoeld als trekpleister, ofschoon ons tijdschrift part noch deel aan deze Pasar Malam had!

Na de officiele opening verspreidden de genodigden zich om een kijkje te nemen bij diverse stands. 's Middags gingen de deuren van Houtrust open om een week lang bezoekers in staat te stellen deze Oost-West markt te bezoeken.

CH. M.

Een deel van ons personeel is met vacantie, maar Tong-Tong is NIET HERMETISCH GESLOTEN
Administratie, Redactie, Advertentie werken gewoon door en als U de T.R.-herdenkingstegel wilt halen, kan dat ook. Tot 4 uur 's middags.
Maar wilt U ALSTUBLIEFT na 4 uur niet meer bellen, want dan gaan we BETOEL dicht!
Tong-Tong - Prins Mauritslaan 36 Den Haag.

Vanaf heden af te halen: Tjalie Robinson-herdenkingstegel *f* 10,—

OPROEP

Wie weet het adres van de Heer Louis Ros (genoemd Wietje). In december 1941 was hij Brigadier Ziekenverpleger bij de U.G.D. in Tjimahi. Hij werd toen opgeroepen naar Andir om te vertrekken met onbekende bestemming.
Een bejaard familielid van hem in Indonesië zou graag weer contact met hem willen hebben.

Inlichtingen aan: Zr. Wies Tiwow, d/a Kapten Supanari, Kesehatan Dam VIII, Jl. Pattimura 1, Malang, Indonesia.

WIE HELPT?

Wie kan de Heer E. J. Sparrius, Smitstraat 101, Fairland, Johannesburg, Zuid-Afrika, helpen aan Super-8 filmpjes over Indonesië of het vroegere Indië voor vertoning voor oud-Indischgasten in zijn omgeving?
Alle kosten worden door hem vergoed.




In het spoor van Tong Tong

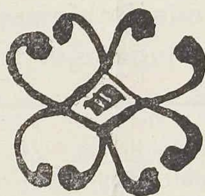
III

Loontrekkers en Vrije Ondernemers

In een soort voorgevoel van een heengaan, dat eerder zou komen dan hijzelf verwachtte, schreef Tjalie een reeks artikelen "In het spoor van Tong-Tong". Hij wilde met deze serie aan de hand van ervaringen en voorbeelden de plaats, het begrip en de doelstellingen van zijn blad weergeven. Tot aan zijn dood toe vertrouwend dat alleen met Trouw (dus ook eerlijkheid) Moed en Ondernemendheid (dus nooit het verliezen van eigen inzicht en identiteit) de mens zichzelf en zijn omgeving kan opheffen, wilde hij zijn raadgevingen van vele jaren in 6 artikelen comprimeren. Helaas kon Tjalie er alleen drie volledig afmaken. Het eerste artikel verscheen 15 Maart, het tweede 1 April en dit is derde en laatste. Een waardig slot voor deze 18e jaargang. L.D.

Het vorige hoofdstuk werd afgesloten met een korte notitie over een eenvoudig en onbelangrijk man, Herman Gelsing, en een regel uit een brief van hem. Het geheel deed nogal anecdotisch aan, maar bevatte nochtans als essentie een element dat het kernpunt zal worden van dit derde hoofdstuk. Herman Gelsing was bij al zijn onopvallendheid een **"Kleine Zelfstandige of Vrije Ondernemer"**, zoals er in Holland zovele zijn, die vooral in de laatste jaren in steeds groter getale over de kop gaan. Waar niemand om maalt.

Toch gaat hier een "RAS" verloren dat eens Holland's onafhankelijkheid tegen het grote Spanje bevocht, Nederland's invloed grondvestte over alle wereldzeeën, legendarische onsterfelijkheid gewon in de figuur van "De Vliegende Hollander" en (toen Nederland langzaam begon weg te zinken in een bourgeois bestaan) in een garde van laatste vrije pioniers en ondernemers een "kolonie" in Ned. Indië opbouwde met een eigen en karaktervolle stijl.



Wel, de vijf door mij gekozen brieffragmenten voor het eerste hoofdstuk van deze artikelenserie in Nr. 16 van dit blad (1 Mrt 1974) zijn alle vijf van zelfstandigen en ondernemende pioniers op divers gebied, die hun sporen verdienden of bezig zijn te verdienen in Nederland, Brazilië, Spanje en Indonesië. Ze staan tegenover onafzienbare massa's van onbegrip. Van massa's die als loontrekker (in alle graduaties van hoogte en belangrijkheid) de maatschappij dienen. Wier massa mét het jaar toeneemt en toeneemt, terwijl het soort Vrije Ondernemer zo schrikbarend afneemt dat het wel lijkt of ze worden gemitrailleerd.

In Holland is het te merken aan de vele winkeliertjes en ambachtslieden die we (soms in onze eigen buurt) successievelijk zien "sneuvelen": kappers, kruideniers, groenteboeren, schoenlappers, verstellers (van kleding), timmermannetjes, enz. enz. Ze laten het leven aan allerlei soorten belastingen, té sterk stijgende prijzen van grondstoffen en levensonderhoud, duurder wordende boekhouding en accountancy en concurrentie van de "collega-dinosaurussen" terwijl zij zelf kantjil gebleven zijn. We bedoelen de grote levensmiddelenbedrijven, supermarkten, meubelfabrieken, textielgroothandels, enz. enz.

*

NAAR EEN KLOPPARTIJ ?

In elk geval sterft in Holland kansloos de "Prèman Kleine Boeng", dus de Vrije Particulier Klein Formaat. En maar weinigen beseffen dat daarmee verloren gaat de categorie **levende vitaminen** in het celweefsel van de samenleving. Het verschijnsel doet zich niet alleen in Holland voor, maar in heel Europa. De Indischman zit er middenin en maakt er actief deel van uit (of hij het lust of niet) en gaat er eventueel samen mee ten onder.

Soms denk ik dat die ondergang nader bij ons ligt dan wij vermoeden. Want de "massamoord op de Kleine Ondernemers" ten koste van de meteorieke groei van de dinosaurussen der grootbedrijven (Phillips, Albert Heyn, Akzo, Unilever, enz enz.) vergroot de legers (anders gezegd: kudden, horden) der werknemers op een onrustbarende wijze.

Is de loontrekker dan blind of laf of zwak? Tot op zekere hoogte JA. In vergelijking met de technocraten die de grote bedrijven en industrieën stuwen, is hij inderdaad een erg Kleine Boeng. Maar in de groei van het socialisme en het communisme in de afgelopen twee eeuwen heeft hij ontdekt dat hij niet hoeft te "kalah" als hij zich verenigt in grote groepen. Om kort te zijn: de dag van heden levert het beeld van aan de ene kant de groei der giganten van de grootbedrijven, de concerns, de multinationale machten, maar aan de andere kant de groei der vakverenigingen, die ook in Nederland de lonen en prijzen dicteren met volkomen "lak" aan Kamers en Kabinetten. Dit MOET uitdraaien op "De Grote Kloppartij" tussen de handvol Reuzen en de horden kleintjes.

Het is dus wel zo goed dat we dit verschijnsel onderzoeken voor zover het in ons leeft, en misschien veel langer dan wij denken: in de hele Indische tijd, **en lotsbepalend is geweest voor de tragiek van de Ned. Indische maatschappij en de psychologie van "mestiezen en creolen" onder Nederlandse (en later ook Indonesische) vlag.**

Want het is wáár wat prof. Gerritson driekwart eeuw terug zei: "Het volk van Ned. Indië is een volk van loontrekkers en daarom is het land een loontrekkende natie onder de naties." Ja, wij waren in loondienst van Nederland. En van Europa en Amerika. Dus werden wij uiteindelijk als lijfeigene verkocht aan de oorlogvoerende wèrkelijk zelfstandige volken......

*

"TERIMA UANG" EN "BIKIN UANG"

Het besef (vaak onbewust) van NIET vrij ondernemend te zijn, heeft veel meer Indo's dan wij denken dwars gezeten, ook bij mensen die "al generaties lang" ambtenaar waren. Ook onder de totok-kleine boengs heeft vaak het verlangen gesluimerd om los te komen van het loden deksel van de loondienst en heeft b.v. zulke "opstandigen" geschapen als Walraven. En wij vinden ze nóg in Nederland.

Drie van de vijf brieffragmenten, waarmee we ons eerste hoofdstuk aanvingen van deze serie artikelen, zijn van zulke vrije ondernemers, en de andere twee van mensen die het in hun hart zijn maar door omstandigheden ambtenaar zijn geworden. Die stap was niet gemakkelijk, want Vrij Ondernemer (Zelfstandige) is men door **aanleg.** Wie dus een andere habitus kiest, heeft daar veel langer "remmingen" door dan men zelf wel beseft. Toch verlaten vooral in de laatste decennia steeds meer kleine zelfstandigen hun natuurlijke bestaan, omdat de algemene massa-mentaliteit van de werknemer de vrije man steeds meer overvleugelt.

Het verschil tussen de Kleine Zelfstandige en verreweg de meeste andere burgers is dat de laatsten voor hun bestaan moeten **terima** uang, terwijl de eersten moeten **bikin** uang. Dat komt omdat de eersten een baas (de Staat of het Gouvernement of een Grote Werkgever) hebben en de laatsten zijn zoals dat heet: "eigen baas". De laatste bestaansvorm heeft voor de eerste altijd grote aantrekking gehad, omdat men zoals dat heet "niet chapeau bas hoeft te spelen", niet voor al zijn gedragingen verantwoording hoeft af te leggen, en "slapen en opstaan wanneer men wil". Men hoeft voorts niet op periodieke salarisverhogingen te wachten om lijnrecht te kunnen doorstoten naar het miljoenairsbestaan.

In werkelijkheid echter zitten in dat "bikin uang" massa's moeilijkheden en zorgen verborgen, waar de doorsnee werknemer (zoals mij gebleken is) niet het minste idee van heeft. Soms vroeg ik op de man af een ambtenaar: "Als je vanaf a.s. "habis bulan" je salarischeque **niet** zou ontvangen, waarmee zou je vrouw en kinderen onderdak, voeding en kleding verschaffen? Het antwoord weet U wel, want U heeft er zelf misschien al vaak over gedacht. Het antwoord is (zonder omong kosong): "Ik zou er geen kans toe zien en ik zou gedwongen zijn al mijn hebben en houwen successievelijk te verkopen. Het is terecht een kwestie van **"To be or not to be"** en als men niet in staat gesteld werd om zelf een bestaan te maken, was men GEDOEMD om ten onder te gaan. Wat velen deden in vorige eeuwen als ze "er uit lagen" bij het Gouvernement of de VOC.

*

VROUWEN GAVEN EEN LES

Dit verschrikkelijke dilemma: bikin uang als je niet langer kan terima uang, "te zijn of niet te zijn", overviel de Indische vrouwen buiten de kampen bij de capitulatie van onze strijdkrachten op 7 Maart 1942. Na de eerste maanden van radeloosheid en vergeefs wachten op een vroeg einde van de oorlog (uit welke periode de wanhopige smokkelbriefjes naar de echtgenoten achter de kawat dateerden), "vermanden" de vrouwen zich, stopten de correspondentie met Paatje omdat jammeren toch niets hielp, en togen aan de slag om de kinderen van Paatje gezond, sterk en "op school" te houden.

Een viertal beginselen van het binnenkort onafhankelijk wordende Indonesië werden "tegen wil en dank" toegepast: **berdiri di kaki sendiri** wat in hoofdzaak is: vertrouw op je zélf; doe alles zélf; **gotong-rojong** = wederkerige hulpverlening, waarvoor men eventueel verhuisde door heel Indië heen om met familileden of vertrouwde sobats samen de strijd tegen de ondergang aan te binden of soms met vier, zes gezinsunits samen te wonen in één huis; **marhaenisme:** in hoofdzaak zélf dingen maken zodat men niet hoefde te kopen en eventueel zelfs kleine handeltjes op

kon te zetten; en last-not-least: zelf patjollen, zelf singkong en oebi uit de grond halen; en als nummer 4: vertrouwen en steunen **op de rakjat**, waarbij de eenvoudige maar groothartige desalieden soms bovenmenselijk hulpbetoon in staat bleken. Het is helaas waar dat vele Indischgasten, nu in betrekkelijk goede doen in Nederland, die periode vergeten!!

Maar in elk geval: waar de gemiddelde Indischman in eeuwen niet toe in staat geweest was: een gemeenschap die zichzelf handhaafde en in leven bleef zónder Paatje Gouvernement of het patronaat van het vaderlandse kapitaal (in dienst van grote maatschappijen), dat lukte de vróuwen in oorlogstijd: ze waren Vrije Ondernemers, hoe klein en gebrekkig ook, maar altijd bezield met goede moed en onvermoeid vormen van bestaan scheppend met een onuitputtelijke fantasie.

*

DE GESLOTEN STRUCTUUR

Op een merkwaardige manier is de Indische werknemer, hoe goed hij het ook had, altijd naijverig geweest op de vrije ondernemer. Enorm veel openlijke en verborgen conflicten en wrijvingen vinden hier hun oorsprong. Misschien ook omdat de Indischman **van het begin van zijn bestaan af altijd alleen maar loontrekker heeft kúnnen zijn.** Hij kwam immers **te laat in leven.** Toen de Indischman als aanvankelijk slechts in sporadisch bestaande ongemerkte groepjes begon te bestaan, **was de maatschappij structureel al verdeeld.**

En zó sluitend dat er geen groepjes meer bij konden! Want de groothandel was en bleef in handen van de VOC, de kleinhandel (de middenstand) in handen van de Chinezen, die de ambachtsstand beheersten en de Waroeng, terwijl tenslotte de agrarische takken van bestaan (landbouw, tuinbouw, veeteelt, visserij) in handen waren van het volk, en geen van de drie "machthebbers" heeft ooit de nieuwkomer, de Indo, vaste voet willen geven als deelgenoot in zijn machtsgebied. **Maar op de dag van heden kunnen wij bij groepen die onder soortgelijke omstandigheden leven als de Indische Nederlander tóen PRECIES HETZELFDE BESTAANSPATROON MET ALLE MOEILIJKHEDEN EN ONMOGELIJKHEDEN terugvinden, namelijk bij de gastarbeiders in Europa, de zogenaamde Tiende Natie van Europa. Voor wie alleen het laagste en beroerdste goed genoeg is, die vele baantjes en posities NIET kunnen krijgen, die onbegrepen en vaak zelfs veracht EN op ONTSTELLENDE WIJZE UITGEBUIT proberen overeind te blijven in een maatschappelijke structuur die hun gewoon NIET LUST en ze liever vandaag dan morgen ziet gaan.**

Er is alleen één verschil: de Indischman in De Gordel van Smaragd kon nooit weg en leefde voort zo goed en zo kwaad als het kon, soms letterlijk gebatjokt als we b.v. denken aan Pieter Erberfelt.

Vergelijk zelf.

Denk zelf.

Oordeel zelf en luister NIET naar die sufferds die alleen maar kunnen schelden op kolonialen en zelf in hart en nieren koloniaal zijn!

*

VAN PENNISTEN TOT AMBTENAREN

Om nog even op het ontstaan van de Indischman terug te komen. Het enige waarvoor hij goed gebruikt kon worden was het baantje van (zwaar onderbetaald) "pennist", oftewel pennelikker,

lees verder pagina 11

De woorden van Ts'ên Shên

(n.a.v. De Tienduizend Dingen van Maria Dermoût)

p. L. van Belkom o.s.c.

Foto's onthouden wat mensen vergeten: dat besefte ik opeens weer bij het zien van de prachtige foto's die Rosalie Grooss liet plaatsen bij haar artikel (Tong-Tong jrg. 18, nr. 16) over Caroline Overdijk, de weduwe van Johan van Aart. Met name de foto van de "thuyn" van Katé-Katé gaf me het gevoel dat de scheiding tussen verbeelding en werkelijkheid was opgeheven en de voorstelling die Maria Dermoût in mijn geest had opgeroepen, werkelijkheid geworden was: "Hoe komt het leven droom, en droom het leven zo gelijk" (P. C. Hooft). Maar tegelijkertijd stoot je dan op de begrenzing van zo'n afbeelding; je zou willen dat de camera ging verschuiven en dwalen over de Binnenbaai: "-de vissen springen op uit het water, en spelen met elkaar - kijk! hoe de schelpen glanzend liggen op de stranden - denk aan de koralen tuinen onder water, en hoe zij gekleurd zijn-" (De tienduizend Dingen blz. 14).

Door haar onvermoeibare ijver is mevrouw Grooss erin geslaagd omtrent een bepaald aspect van de echte "mevrouw van Kleyntjes" meer gegevens bijeen te brengen, nl. haar vermogen om soms "dingen te zien", waarop Maria Dermoût in haar boek eveneens zinspeelt. Trudi van Dissel, die in 1923 in Ambon onderwijzeres was en mevrouw Van Aart zeer goed had leren kennen, wist daarover een paar boeiende feiten uit haar herinnering op te diepen. Daaruit blijkt bovendien dat mevrouw Van Aart-Overdijk een zekere "macht" over de dingen had.

Bovenal echter heeft de schrijfster van het artikel zich moeite gegeven te achterhalen wat de bron is van het citaat dat Maria Dermoût haar boek heeft meegegeven: **"Wanneer de "tienduizend dingen" gezien zijn in hun eenheid, keren wij terug tot het begin en blijven waar wij altijd geweest zijn."** Haar onderzoek leverde een aantal schitterende teksten op, die vanuit dezelfde gedachtenwereld spreken, maar "het citaat" vond zij nergens, "dit prachtige citaat, dat niemand meer kan vinden". Ook Tjalie Robinson heeft uiteraard dit citaat bezig gehouden. In een brief aan Johan van der Woude schreef hij: "Waarom zou Maria t.a.v. de herkomst van veel van haar gedachten geen nadere herkomst aanduiden (om de lezer te helpen wegwijs te worden)? Ik heb het er wel eens met haar over gehad. Ze zuchtte alleen en zei met een glimlach: "Alsof zulke voetnoten wat zouden helpen! Wat geschreven is, is vaak zo duister. Men wéét het of niet".

Het blijft een uitdaging zo'n aanhaling terug te plaatsen in de oorspronkelijke context. Het zoeken ernaar vraagt echter soms veel tijd, die niet altijd in verhouding staat tot het beoogde doel; het is dan maar gelukkig dat zich tijdens de zoektocht vaak nog genoeg aanbiedt dat het uitblijven van het eigenlijke resultaat vergoedt.

De **titel** van het boek van Maria Dermoût komt volgens Tjalie **rechtstreeks** uit de Tao Teh King, schrijft Johan van der Woude. Tjalie herkende er namelijk de woorden in uit boek 76, vers 2: De tienduizend dingen, planten en bomen zijn bij hun leven zacht en broos; bij hun dood droog en verwelkt (vertaling Duyvendak). Tjalie heeft m.i. gelijk als hij daarna (Van der Woude blz. 184) opmerkt dat Maria iemand was die in de geest van de Tao Teh King kon denken. Het lijkt me echter meer voor de hand te liggen om verband te leggen tussen de titel en het citaat, en aan te nemen dat de titel in feite uit het citaat genomen is.

Dit lijkt een reden te meer om de oorspronkelijke tekst op te sporen. Maar ik vraag me af, of het wel van zo'n groot belang is de oorspronkelijke tekst van de Chinese wijsgeer terug te vinden. Uiteindelijk is deze regel uit zijn verband gelicht en fungeert hij nu zelfstandig; hij moet geheel op zichzelf een wereld van gedachten vertegenwoordigen en oproepen.

Het is volgens mij hoogst onwaarschijnlijk, dat Maria Dermoût persoonlijk de oorspronkelijke teksten van Meester Ts'ên Shên gelezen heeft. Bij deze naam heb ik een andere persoon op het oog dan die waarnaar Rosalie Grooss verwijst en van wie onder de naam Ts'en Ts'an enkele gedichten opgenomen zijn in de bloemlezing "The White Pony", New York 1947, die Maria Dermoût overigens wel in haar boekenrij had staan. Deze dichter en essayist leefde evenals zijn vriend Li Po - die wel als een taoïst wordt omschreven, omdat hij zich omstreeks zijn twintigste jaar samen met een taoïstische kluizenaar in het gebergte terugtrok en van zijn belangstelling voor het taoïsme ook blijk geeft in zijn gedichten - in de achtste eeuw **na** Christus. Maar de man die ik op het oog heb en die H. G.



De kleine Suze in de tuin van Katé Katé, in de verte de stad. (vgl. de foto's bij het hiermede in verband staande artikel in T.T. no 16, pag. 6-8).

Creel vermeldt (Confucius and the Chinese way. New York 1949) was een leerling van Confucius (551 vóór Chr. - 479 vóór Chr). Binnen het raam van de overgeleverde leer van Confucius schijnt Ts'ên Shên vooral naam te hebben door zijn uitspraken over de eerbied die het kind behoort te hebben voor zijn ouders. Uiteenzettingen daarover zijn te vinden in "The Analects of Confucius" (vertaling Arthur Waley). Maar een afzonderlijke verhandeling over dit onderwerp zou ten onrechte aan hem zijn toegeschreven.

Alles wijst erop dat Maria Dermoût het citaat opgedolven heeft tijdens het lezen van een van de vele boeken over het leven en denken in "het Oosten", waarin zij zich zo graag verdiepte. Zij hield ervan om zinnen, versregels of hele gedichten en passages die haar, om welke reden dan ook, bijzonder troffen, op te schrijven. Ze koesterde die teksten, "beschouwde" ze telkens opnieuw, zoals iemand doet die iets moois en gaafs geestelijkerwijs in zich op wil nemen. Soms was het het plezier om de woorden alleen dat haar ze deed opschrijven, maar vaker de levenswijsheid, de "waarheid" die zulke woorden voor háár bevatten en die aan haar eigen wijsheid houvast of grotere diepte gaf. Zij hield er ook van verzamelingen van dergelijke "geestelijke parels" in te zien.

Zo'n verzameling teksten is **The Perennial Philosophy** van Aldous Huxley, "a mine of curious and erudite learning" zoals een criticus zei. Het oordeel over Huxley is vaak niet mals. In een herdenkingsartikel bij zijn dood in 1963 noemde Daan van der Vat hem "ondanks al zijn veelzijdigheid en begaafdheid een warhoofd, en een geest vol zonderlinge tegenstrijdigheden". Godfried Bomans oordeelde heel wat milder. Over zijn hang naar mystiek schreef hij: "Hij had iets te zeggen. Een religie echter, om die boodschap in onder te brengen, had hij niet. Wie Huxley volgt, komt van het ene geestelijke avontuur in het andere terecht, maar arriveert niet op een bestemming, waar al die wegen samenkomen. Hij was een zoeker met alle nadelen, maar ook met alle charmes van iemand, die weigert voor welke openbaring ook de vlag te strijken." Van The Perennial Philosophy, die zo'n geestelijke speurtocht weerspiegelt, bezat Maria **een** exemplaar van de eerste druk (1946). De onderstrepingen en lijntjes in de marge maken duidelijk dat dit boek haar veel stof tot beschouwing heeft geschonken, en de literatuuropgave achter in het boek heeft haar wegen gewezen naar verdere literatuur.

De woorden van de Chinese wijze vond Maria Dermoût bij Aldous Huxley, een streepje in de kantlijn vestigde er extra aandacht op: "When the Ten Thousand things are viewed in their oneness, we return to the Origin and remain where we have always been". Samen met andere citaten, afkomstig van meer christelijk georiënteerde

schrijvers, krijgt deze tekst enige toelichting van Huxley. Na gezegd te hebben dat het Góddelijke Licht "is Christ within the human soul, and is as universal as the seed of sin", plaatst hij de aangehaalde woorden in een zo breed mogelijk verband: "All men, heathen as well as Christian, are endowed with the Inward Light, even though they may know nothing of the outward history of Christ's life." En even later wordt hieraan toegevoegd: "We are saved, we are liberated and enlightened, by perceiving the hitherto unperceived good that is already within us, by returning to our eternal Ground and remaining where, without knowing it, we have always been." The "oneness", de eenheid der dingen is hier geworden tot deelhebben aan het goddelijke Licht in de menselijke ziel, het licht dat aan iedere mens geschonken wordt. "Justification", gerechtigheid en heiligheid valt hun ten deel die dit innerlijke licht niet weerstaan.

Het is niet mogelijk na te gaan in hoeverre Huxley met zijn commentaar recht of onrecht doet aan de oorspronkelijke bedoeling van de Chinese schrijver. Op grond van het bovenstaande ben ik overigens niet geneigd Huxley een warhoofd te noemen. Han Fortmann (in zijn boekje: Oosterse Renaissance, Amboboek 1970, blz. 66) noemt, sprekende over Huxley's roman **Island** van 1962, de meest interessante vraag die door deze auteur is opgeworpen, die naar de verhouding tussen het Hoge Licht van het Oosten (hinhindoeïsme, boeddhisme) en het Eeuwige Licht dat telkens genoemd of toegesproken wordt in de christelijke dodenliturgie. "Er moet een fundamentele overeenkomst zijn tussen de Verlichting waarvan hindoe en boedhist spreken en het Eeuwige Licht der christenen. Beiden sterven in het Licht. Een praktisch verschil zou weleens kunnen zijn dat de boedhist meer dan de hedendaagse christen heeft geleerd om allang vóór hij dood gaat, met het Licht als werkelijkheid te leven (nirvana)."

Intussen mag het uitermate typerend genoemd worden voor Maria Dermoût, dat zij de toelichting van Aldous Huxley helemaal laat voor wat zij is en het citaat plaatst in het verband dat háár voor ogen stond: "honderd keer 'honderd dingen', naast elkaar, los van elkaar elkaar rakende, hier en daar in elkaar vervloeiende-zonder ergens enige binding, en tegelijkertijd voor altijd met elkaar verbonden - Een verbondenheid die zij niet goed begreep: dat hoefde niet, het viel niet te begrijpen, haar voor een ogenblik gegeven om te aanschouwen"...... (De tienduizend Dingen blz. 212).

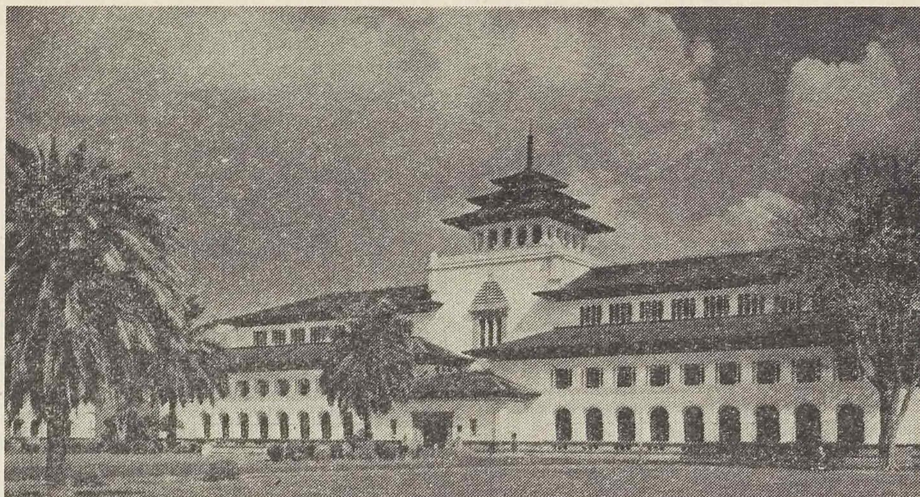
Het viel niet te begrijpen. "Wat geschreven is, is vaak zo duister. Men wéét het of niet", zei Maria eens met een glimlach tegen Tjalie. Hij vond dat er terecht van haar geschreven was: "She is a woman who knows!" (door Sybille Bedford in Time van 11-12-1957). "Een van de kortste en volmaaktste definities die ik van haar ken. Weten is iets heel anders dan "kennis hebben". Het includeert het intuïtieve en door de tijd gevormde denken, en zoiets doe je alleen als je met grote intensiteit leeft." (aangehaald bij Van der Woude, blz. 184).

Tjalie toont hier volgens mij een diep begrip voor de schrijfster Maria Dermoût, al zal zijzelf waarschijnlijk de laatste geweest zijn om zijn woorden te beamen. Ze zou geglimlacht hebben, vermoed ik. Want deze woorden klinken, ondanks het eraan toegevoegde onderscheid tussen het intuïtieve weten en het rationele kennis hebben, voor haar al te stellig, die zelf soms tobben kon met haar eigen "eeuwige onzekerheid" en die zich kinderlijk dankbaar toonde tegenover haar "goede goeroe's" en zichzelf niet zo'n beste leerling vond.

Een kleinigheid moge aan dit alles nog worden toegevoegd. Onder het citaat in de Perennial Philosophy schreef Huxley de naam "Sen T'sen". Omdat Maria in háár boek "Ts'ên Shên" spelde, bleef de mogelijkheid bestaan dat zij deze woorden toch in een ander boek dan dat van Huxley gevonden had. Een voor de helft bewaarde (en daarom schijnbaar ongedateerde) brief van haar aan Irma Silzer, die De tienduizend Dingen in het Duits vertaald heeft, bracht zekerheid. Daarin bekent zij aan haar vriendin, dat zij de schrijfwijze Ts'ên Shên had van een student in het Chinees: **"ik had ook nooit van hem gehoord,** wel van Tsang Tzu! die zo enig is! en Waley vertaalt zó mooi - Three ways of thought in Ancient China". Dit boek krabbelde ze ook bij het lijstje van werken van Chuang Tzu, achterin Huxley's Philosophy. Uit de, door mij gecursiveerde, woorden van deze brief mag zonder twijfel afgeleid worden, dat Maria Dermoût Ts'ên Shên pas door Huxley leerde kennen.

Misschien is het voor sommigen teleurstellend te vernemen dat Maria Dermoût de oorspronkelijke tekst van de Chinese wijsgeer niet onder ogen heeft gehad. Ik vermoed dat men dan teveel waarde hecht aan belezenheid

lees verder pag. 21, 2e kolom onderaan



Piekeran Bandoeng

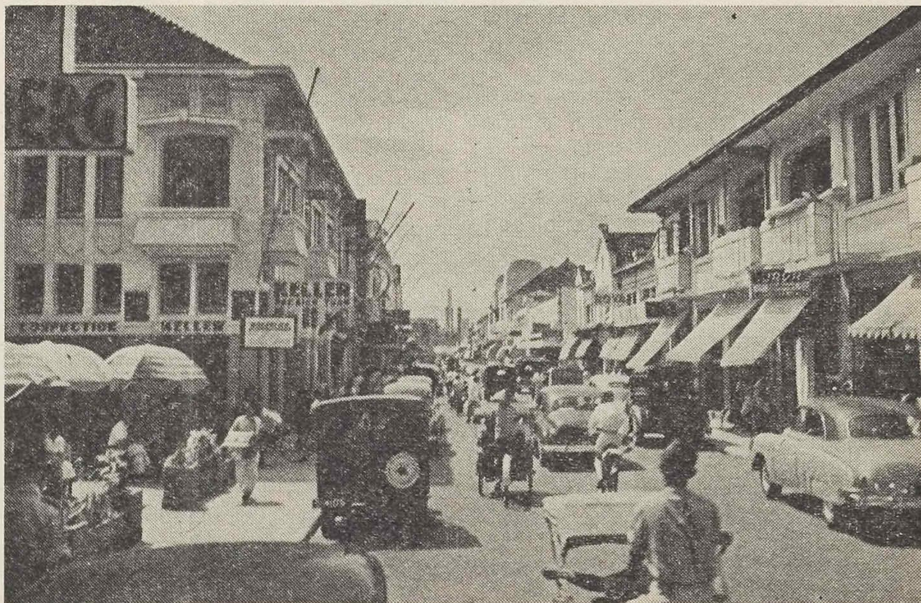
We hebben zo allemaal wel onze herinneringen, maar zelden komen we er toe, alles zo voor de vuist weg achter elkaar op te schrijven als Joon Albig-Treffers het hier gedaan heeft. Misschien hier en daar wat persoonlijk openhartig, maar daarom juist zo echt. En we houden in Tong-Tong alleen van dingen die echt gemeend, echt beleefd en echt gebeurd zijn immers?

Als ik terug denk aan Bandung, waar ik opgegroeid ben, dan maakt me dat erg bedroefd, en ook blij voor de mooiste tijd van mijn leven! Dan denk ik aan de Windoestraat 17, waar wij bij Oma inwoonden. Wij, mijn moeder Laura Altmann, die een mode-atelier "Maison Luna" en mode vakschool had op de Naripan 1, mijn zuster Paula en ik. Op het bordje aan het muurtje aan de straat stond met grote letters: "Mevr. de Wed. A. G. Altmann-geb. de Chauvigny de Blot." Kort njonja "de Blot"! Met onze kebon, die we Bruintje Beer noemden, onze schat van een oude kokkie en de baboe tjoetji en baboe djongos! Kokkie, die ons 's avonds, als we naar bed moesten en nogeens onze blote kakies moesten wassen, stiekum nog even een lepel nassi met sajor lodeh, doelangde en als we dan Oma en Mama, die intussen op de krossie males lagen, een nachtzoen gaven, dan zei Oma: "Jullie stinken naar uien, heb je je tanden niet gepoetst?"

De kebon ging doodleuk elke maand naar het Gemeentehuis, om daar het pensioen van Oma te halen en inplaats van haar handtekening, zette hij drie kruisjes; kreeg het geld in een ongebleekt linnen zakje van de "SS" en dan kwam hij op de fiets weer aanzetten.

Eerst was ik op de I.E.V.-School. Daar was Oom Jo Geurink ook leraar. Veel later was hij op het filiaal van de H.B.S. aan het "Blote Billen Plein".
Je kon van ons uit de Tangkoeban-Prahoe zien en de Sterrewacht! En in de vacantie renden we de hele dag in de sawahs rond, vooral met Jetty Fransbergen! Zakten tot over de knieën in de modder en moesten thuis onmiddellijk onder de douche, en dan werd er heerlijk nassi gegeten met sajor en dadar, enz.
Later waren we steeds in "Tjihampelas" met Jeanne van Breemen en haar broers Wiet en Jan, Ton en Bob van Aarem, Gus en Teddy Treffers, Jaap Gerverding en "Rooie Piet", Tilly en en Gus Linsen! 's Avonds gingen we, of naar de "Soos" dansi-dansi, of naar de "Elita"-Bioscoop, klas kambing! Of we gingen met Mama inkopen doen voor de zaak, in Toko "de Zon". Of in de winkels van de Brits-Indiërs t.o. de Grote Passar. Dan werd er voor een dubbeltje per persoon Gado-Gado gehaald. Niet om aan te denken; ik zit gewoon te watertanden! Op feestdagen, zoals b.v. de verjaardag van de Koningin, wilde Oma "toeren" met de auto. Langs de "rumah Saté" en de "rumah Setan" aan de hoge weg, waar mijn nichtje Ellen Altmann met haar ouders de bloemenhandel "Lotus" hadden.
Later waren ze op de Braga-weg. Toen mijn moeder hertrouwde met Johannes van der Welle, woonden we aan de Dago-weg 165. Daar is heel wat gefuifd! Ik herinner me Loetje Kist en Boy Schoonheid!
Op de Neutrale School aan de Riouwstraat ben ik ook geweest. Bij Meneer Schouten, juffrouw Lucht en Dominicus was het opperhoofd!
Waar zijn ze allemaal gebleven, die van de klas? Truus Visser, Jetty Wiesing, Ali Marchand, Berty Stegeman, Carry de Quant! En van de jongens, die heetten hoofdzakelijk "Jan" van Swers, Steur, van Rijn, Schalkwijk, van Erven, enz.
Op het Chr. Lyceum heb ik nog een gastrol gegeven bij v.d. Pijl, enz. Ja, wat is er van al deze mensen geworden? Vooral bij de meisjes, die dan trouwden en heel anders heten, daar vind je er nooit meer een terug!
Misschien, als ik eens in het jaar mijn verlof in Nederland doorbreng, dat ik ze straal voorbij loop, want ze zullen wel, net als ik, door de tand des tijds beknabbeld zijn, en niet meer te herkennen!
Toen mijn moeder stierf in '36 gingen wij naar mijn vader in Holland. Die man kende ik van horen zeggen en had ik twee keer gezien! Er werd ook steeds over mij gemopperd, dat ik zo "indisch" was en zo "indisch" sprak, enz. (Wat 'n wonder, ja!) En ik moest maar meteen helemaal "Hollands worden, zomaar op slag! Waarom eigenlijk, zijn wij sinds generaties in Indië geboren en getogen, geen volwaardige mensen? Waar-

lees verder volgende pag., 2e kolom onderaan



Piekeran Bandoeng, waaruit de Braga niet weg te denken is.........

GROOT EET (II)

(Motto: Kujjenoglagge, lag dan mee)

Op het artikeltje Groot Eet in T.T. no. 21 en de daarin gestelde vraag "wat is rojak-salade van boonspruiten, chili, pindasaus en vispasta", kreeg ik een paar aardige reacties.
Henk en Dé van Raayen uit Amsterdam: wij vragen ons af of dit een tjampoer adoek is van roedjak, gado² (taugé, sambal, katjang-saus en petis of trasi)? Jachtgenoot Theo Kempff uit Oostzaan: Met rojak zal wel roedjak bedoeld zijn.

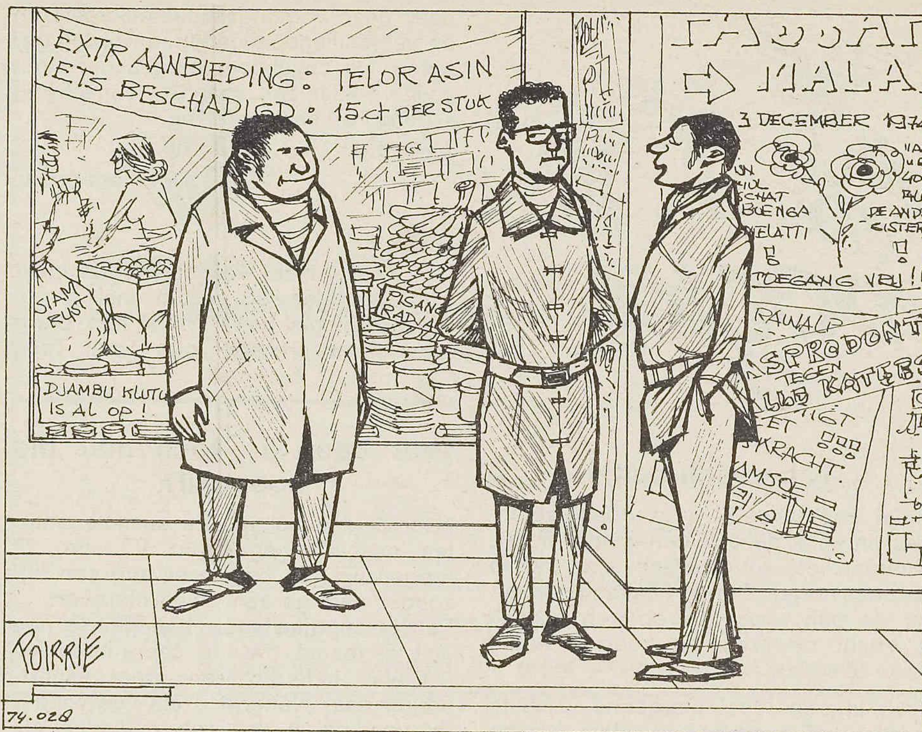
chili = lombok
vispasta = trasi (maar dit wordt gemaakt van garnalen)

Hij schrijft verder: Op kantoor sprak ik over saté met de klemtoon op de 1e lettergreep. Zielig smalend glimlachend keek een jongeman mij aan en zei: "U bedoelt stee". Diezelfde knaap vroeg me de ingrediënten op te noemen die in bami thuishoren. Ik noemde alles op en hij noteerde ijverig met de bedoeling om die ingrediënten te kopen. Ik eindigde de opsomming met: "En voor de aroma moet je niet vergeten "oronjo"!"
Enkele dagen later kwam hij vertellen dat hij alles had kunnen kopen behalve oronjo. Hij was in vier Indische winkels geweest maar ze wisten niet eens wat het was. Hij vroeg mij hoe hij de winkelier moest uitleggen wat het was. Ik zei: "Het is voor de aroma en het is een poeder dat bestaat uit gemalen gepofte nagels van dooie rhinocerossen. Maar ze moeten wel minstens 10 jaar dood zijn".

Over smaak gesproken: Ik was met mijn zwager in Venlo en hij zou mij naar een "lekker" restaurant brengen die haweldihe "loempia special" verkocht. Terwijl wij zaten te wachten zag ik iemand "verrassend smakelijk" genieten van een portie bami. Hij genoot er zo intens van dat ik er plotseling ook trek in kreeg. Ik vroeg de ober om mij net zo'n portie te brengen. Ik hoopte net zo te kunnen genieten als die eter. Maar oh wat vreselijk! Het was bami met...... kerri ! ! ! Als je wilt weten hoe een schop van een dood paard smaakt, moet je daar bami eten! Aldus Theo Kempff die de teleurstelling van z'n leven verwerken moest.
Sorry, maar tot slot moet ik U weer een vraag stellen. Ik citeer uit "Vangen en Jagen in Sumatra's Wildernis" een in 1940 geschreven boek, pagina 63: "vrouwen en meisjes waren druk in de weer met de toebereidselen voor den hoofdschotel: lemang (een kleverige rijstsoort). Deze lemang is buitengewoon geurig en heerlijk van smaak. De bereiding is als volgt: eerst wordt de rijst gewasschen en vermengd met uitgeperst klapperwater; daarna kapt de Batakker eenige jonge bamboes ter dikte van een pols, die hij telkens bij een nerf doorsnijdt, waardoor bamboekokers ontstaan; vervolgens neemt hij een pisangblad, rolt het netjes op en schuift het in de koker, waarin het blad zich automatisch uitrolt en zoodoende den wand bedekt; nu wordt de lemangrijst met het klapperwater in den bamboe gedaan en afgedekt met een prop vlas of een pisangblad".
Einde citaat.
Dat van de bamboekoker heeft hij wat vreemd gezegd. Hij bedoelde: worden de tussen-schotten die in de bamboestengel op ongeveer gelijke afstanden van elkaar af liggen, doorstoken waardoor bamboekokers ontstaan".
Of wel: Hij kapt de bamboestengel bij of ter hoogte van een tussenschot door, en men krijgt een koker.
Maar de alles overheersende en brandende vraag blijft: WAT IS UITGEPERST KLAPPERWATER??????

Wie??? Oh Wie???

G. H. Bartman



"Geloof hem maar niet, hij is op de Gunung Bohong geboren, bij de Setengah Marine opgegroeid en nou chef van de Voorlichtingsdienst!"

(vervolg "Piekeran Bandoeng")

om moest ik plotseling alles, wat ik tot nu toe goed en heerlijk gevonden had, weggooien en alles, wat Hollands was, wèl erg mooi vinden? Dat heb ik nooit begrepen en na enige heftige herries met Pa en omgeving, vond hij: "dat ik maar naar het Buitenland moest". Ik vond het best en was blij, weg te gaan uit een omgeving, waar ik me niet thuis kon voelen.
Zo leef ik dus al sinds 1937 in het buitenland, met enige kleine onderbrekingen van vacanties, die altijd heel leuk zijn en ik meestal bij mijn stiefmoeder Emmy en zusje Ankie weer een stukje terug vond van het "tempodulu" in Den Haag.
Alle bombardementen op Berlijn heb ik meegemaakt. Mijn man zat ergens in Rusland. En midden in deze wereldondergang kreeg ik een "kabar angin". De Japanners zaten in Indië; de Slag op de Java-Zee! Maar ik kon me er niets van voorstellen! Hoezo Japanners, en wàt op de Java-Zee?
Je kon er geen touw aan vastknopen immers! Heel veel later was ik met mijn Vader (intussen 82) met de Herdenking in Den Haag en zag daar films en foto's, en kon toen pas beseffen wat er dan eigenlijk allemaal geweest was, en dat "Tempo dulu" nooit, nooit meer terug zou komen!

En dat gevoel van alles verloren te hebben, wat je lief had, had ik heel sterk, toen ik hier in het Staatstheater in Wiesbaden een avond lang de "Kratondanseressen" had gezien! Ja, dat is alles passé! Das gibts nur einmal, das kommt nicht wieder; dat is zu schön um wahr zu sein!
De Duitsers zeggen, dat je de woorden "Heimat" en "Heimweh" niet vertalen kunt maar als ik aan Bandoeng denk, dan weet ik precies, wàt het is!

Joon Treffers





Tahoe-schoteltje

Snijd een tahoe-blok in dobbelsteentjes en kook deze in een weinig water, waaraan iets zout en een lepel ketjap is toegevoegd. Zijn de kussentjes gaar, uit de pan overdoen op een schaal. 't Vocht bewaren, dit heeft u nodig voor 't sausje.

Fruit in een lepel margarine, 2 volle lepels grof gesneden ui, idem groene paprika, (zelf geef ik de voorkeur aan groene lomboks) 2 à 3 in stukjes verdeelde tomaten, liefst niet te rijp en 2 teentjes gesnipperde knoflook. Erg gezond in deze tijd van jammer en verdriet, onze bawang-poetih.
Laat dit even sudderen en doe er dan 't tahoe-vocht bij. Een lepeltje vetsin verhoogt de smaak. Verder afmaken met zout-suiker-citroensap. De saus moet zacht zoet-zuur zijn. Dan de prut over de tahoe-blokjes doen. Eenvoudig, voedzaam, en lekker.

Als ik Krawoe maak van groenten, (oerap-oerap) meng ik er altijd ook een stukje fijn gewreven, gestoomde tempeh door heen.
Doet u dat ook?

*

Wist U dat:

De dagelijkse behoefte van een volwassen persoon aan eiwitten, is, één gram per kilogram lichaamsgewicht. Kleine kinderen hebben méér nodig.

De behoefte van schoolkinderen aan eiwitten is gelijk of groter aan die van volwassenen. De eiwitbehoefte van een baby wordt geschat op 3 gram per kilogram lichaamsgewicht, dus drie maal zoveel als voor volwassenen.

Peulvruchten bevatten betrekkelijk veel proteïnen. (gemiddeld meer dan 18 %). De kedelee komt er boven uit met een eiwitgehalte van maar liefst 35% gemiddeld.

Sojabooneiwitten zijn van hoge kwaliteit en hun voedingswaarde is te vergelijken met die van rundvlees. Wisselen we onze portie vlees ijverig af met tahoe en tempeh, dan komen we niet alleen voordeliger uit, maar is 't minstens zo gezond. Misschien zelfs beter. Combinaties van soja-gerechten met rijst en andere graanproducten hebben een hogere voedingswaarde, dan wanneer deze voedingsmiddelen apart en op verschillende tijdstippen worden gegeten. De soyaboon- en graaneiwitten vullen elkaar aan voor wat betreft hun aminozuren-samenstelling.

Aldus drs. Thio Goan Loo.

Plantersvrouw.

*

Doe er wat mee! Probeer er iets mee! Soja (kedelemeel) *f* 3,25 incl. porto Sojabonen per pond *f* 4,50 incl. porto (voorlopige prijzen) Toko Tong Tong

Wat doen ze toch met die boengkil?

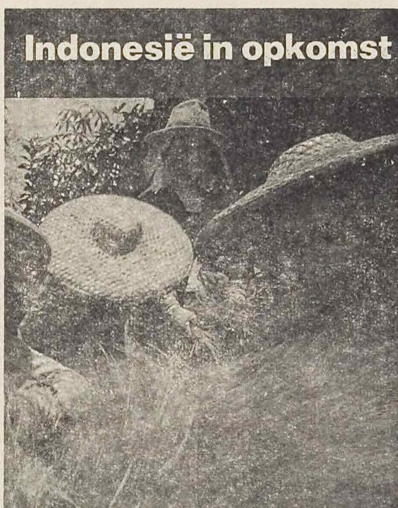
Naar aanleiding van de summiere uitleg over "boengkil" in T.T. no. 22 kregen wij van een lezer nog een bijzonder aardige aanvulling hierover:
Een belangrijke soort boengkil is nog niet genoemd t.w. de copra-boengkil. Dit was indertijd een groot exportartikel naar Nederland als vee-voeder (bij-voeding in de wintermaanden als er geen vers gras was en de koeien op stal stonden).
Ik was in dienst van de Mexolie te Makassar en had nog wel eens te maken met sabotage van de arbeiders; die wierpen dan stukken ijzer in de boengkil en als deze dan in Nederland gebruikt werd dan konden de dieren daar inwendige verwondingen van oplopen. En wij kregen dan de schade-claims. Wel probeerden wij, met behulp van een sterke magneet het ijzer uit de boengkil te verwijderen maar dat was toch vaak niet afdoende.

*

Het is misschien wel aardig om te vertellen, dat middels deze boengkilkoeken door de chinese fabrikanten olie naar Singapore werd gesmokkeld. Men perste dan nl. de boengkil niet voldoende uit, zodat het olie-percentage in de koeken hoog was. Bij de douane gaf men dan een lager oliepercentage voor de koeken op. Na aankomst in Singapore werd de boengkil daar opnieuw geperst en kreeg men dus een groot deel van de achtergebleven olie terug. De douane gaf ons wel eens stukken koek om het vetgehalte te controleren want zelf had men daar geen apparatuur voor, hoewel men smokkel vermoedde.

J. Hoogewoud

"Indonesië in opkomst"



In September verschijnt een nieuw boek over Indonesië. Ditmaal met meer concrete informatie en toelichting over dit immense eilandenrijk dan het "Indonesië" van Rentmeester en Haasse. Inheemse cultuur, de moderne ontwikkelingen, economische en sociale problemen worden door Prof. H. F. Neubauer, Pr. W. Röll en pr. H. Uhlig vrij uitvoerig uiteengezet. Ned. bewerking Dr. M. M. J. van Balgooy Drs. M. W. Blok. 96 foto's in kleur en overzichtskaart.

De Duitse uitgave ligt bij Tong-Tong ter inzage. In September verschijnt de Nederlandse uitgave. U kunt nu reeds bestellen.

Prijs *f* 79,50

3 termijnen mogelijk!

POEKOEL TEROES POT

Hieronder laten wij, onder hartelijke dankzegging aan alle schenkers, de verantwoording volgen van de giften die zijn binnengekomen voor het reservefonds voor Tong Tong over Mei 1974.

A.A. 25,—; A. Ahrens 6,—; J.H.J. Anthonio-Garot 4,20; W. Boverhof 20,—; A. Burg 20,—; A. de Boer 14,—; J. de Beer 2,50; Mw. B. Naberman 7,50; R.C.L. Bosch 15,—; A. M. Brouwer-Vons 10,—; E.C.C. Barnaart 10,—; G.C. v. Benthem 24,—; J.K.H. Bianchi 14,20; Mej. H.A.A. Bakker 77,04; A.W. Bor 25,—; P. Coenen 50,—; Dr. F. Cramer 13,85; K.S. v. Dalm 15,—; H. Davis-Hofbaak 14,—; Mej. J.L. Droop 25,—; A.E.E. Degros-Kraayenbrink 15,—; N.M. Duin-v. Ham 5,—; Sylvi Davies 25,—; N.N.Ghijsels-v.d. Wijst 100,—; L.C.F. de Graaf 25,—; Mw. E. Ch. de Graaff 7,—; W. Hazenberg-Verbeet 10,—; J.W.H. Heystek 15,—; H. v. Heusden 14,—; E. Intveld 50,—; W. Intveld 5,35; A.F. Korman 100,—; E. Kuhuwael 4,—; L.J. Kits v. Heyningen 25,—;; Mw. Kloos 10,—; J.B. Loveriks 10,—; R. Mariouw 20,—; N.N. 10,—; N.N. 10,—; Mej. A.H. Overdijkink 20,—; G.J.K.Pesch 25,—; E.M.W.O. von Pohlreich 10,—; A. Posthumus 30,—; W.H. Peyrot 20,—; A.A. Ros 25,—; Mw. Rosalie Grooss 25,—; H.A.C. Rink 13,10; F. Sauselé 20,—; Mw. M. Sirag-Nobel 10,—; Mej. L.E.V. Simao 15,—; E. & H. Samethini 15,—; Mw. Stephan 100,—; A. v. Velthoven 20,—; Mej. E. Vosmaer 15,—; Mej. P.I. Vaillant 10,—; W.P. v. Vliet-Holland 25,—; C.J.G. de Vries-Voerman 80,—; H. Wessels-Bol 10,—; F.A. Wienbeck 11,—; Mw. Willemsen-Sterck 10,—; O. F. Wardenaar 1,75.
Binnengekomen in Mei 1974 *f* 1363,49

wat hij practisch drie eeuwen lang gebleven is, om de doodeenvoudige reden dat hij Nederlands sprak en schreef! Beter vaak dan de import-Nederlanders, die als Zeeuwen, Friezen, Groningers en wat dies meer zij vaak letterlijk een heel andere taal spraken dan de dominerende Hollanders (uit de provincies Noord en Zuid Holland.) En deze pennisterij groeide later uit tot de veelgeprezen ambtenarij, ook wel genaamd "De Administratie" (want **geregeerd** hebben we in Indië NOOIT!). Ook bij de latere ontwikkelingen van de koloniale machtsverhoudingen kreeg de in Indië geboren Nederlander nooit kans tot deelname. De Grote Cultures, de KPM, de Mijnbouw, de Olie, de Luchtvaart bleven bezit van zeer kleine groepen "kandjeng-besars" om de doodgewone technische reden dat voor deelname groot-kapitaal nodig was en "aanleuning" bij de Wereldmarkt. Dat hadden de Indische Creolen en Mestiezen niet, DUS stonden ze wéér aan de kant.

In het begin van deze eeuw was dus voor de gemiddelde Indo alleen het leven en de toekomstkans weggelegd als zo rauw getekend zijn in "De Paria van Glodok" met de vechtersbaas Leo, zijn verlaten moeder, die alleen kon bestaan van het verkopen van djamoe, en de Indische meisjes, die zich alleen "zo duur mogelijk konden verkopen" aan welk ander ras of positie ook. Neen, dit laatste is NIET overdreven en dit is ook niet in bitterheid geconstateerd, omdat het zelfs niet eens specifiek Indisch is, maar maatschappelijk-cultureel voor ALLE mengbloedmeisjes over de hele wereld. Men vergunne mij deze kleine zijstap die nochtans karakteristiek is voor het probleem van onze werknemersgroep door de eeuwen heen.

Lees maar eens hoe droog-exact een definitie in een encyclopaedie luidt over soortgelijke maatschappelijke patronen in Zuid- en Midden Amerika:

> **China.** f. Chinese woman; pebble; porcelain; China silk or cotton. **Am.** girl, young woman (usually half-breed or Indian); **Am.** servant girl; **Am.** sweet orange; **Am.** spinning top; **chinita** f. **Am.** little Indian girl; darling.
>
> **Chino.** adj. Chinese; **Am.** curly; m. Chinese; Chinaman; **Am.** pig; **Am.** half-breed (Negro and Indian); **Am.** Indian; **Am.** house servant; **Am.** coarse, rough ugly person; **Am.** curl.

*

SPOREN EN ZIJSPOREN VAN MENSEN

Wat staat het er schalks, nietwaar? chinita = little Indian girl, **darling.** Maar speur rond in de gehele Midden- en Zuid-Amerikaanse literatuur (en van anderstalige lectuur over dit gebied) en dan doemt een beeld op van de **chinita** als één van de meest beklagenswaardige schepselen ter wereld, al generaties lang van haar 12de jaar af uitgebuit en aangerand, als slavin verkwanseld en afgebeuld vaak tot een vroegtijdige dood toe. Er is maar één (glorieuze) uitzondering op deze miljoenen: Josephine de Beauharnais, maar er was ook een Napoleon nodig om haar tot keizerin te durven verheffen - en te verstoten.

Dit lijkt een volkomen nodeloze en onbewezen zijstap, maar telkens weer zult U zulke figuren als deze tegenkomen, omdat zij nu eenmaal onverbrekelijk deel uitmaken van Het Leven. Ook al verstopt men het nog zó vaak en praat men er met mooie woorden zo vaak om heen.

Spoorzoekers zullen menselijke sporen als U en ik die die sporen maakten geschuwde terreinen moeten volgen, maar alleen al omdat er Mensen waren als U en ik die die sporen maken en omdat ons adik-schap ons dwingt ze nooit in de steek te laten, gaan wij op zoek. Zo lang het kan of mag.

T.R.

ABONNEES AMERIKA ATTENTIE!

Uw abonnement (luchtpost $ 22.-; zeepost $ 15,-) kunt U per check voldoen aan: (verhoogd i.v.m. de koersdaling!) **Roy Steevensz, c/o Kushi House, 7357 Franklin Ave., Hollywood, California.**

Indien U Uw Tong Tong niet hebt ontvangen of Uw exemplaar beschadigd is, en U een ander wenst, kunt U zich ook wenden tot Roy Steevensz.

Naar Den Haag schrijven duurt lang!

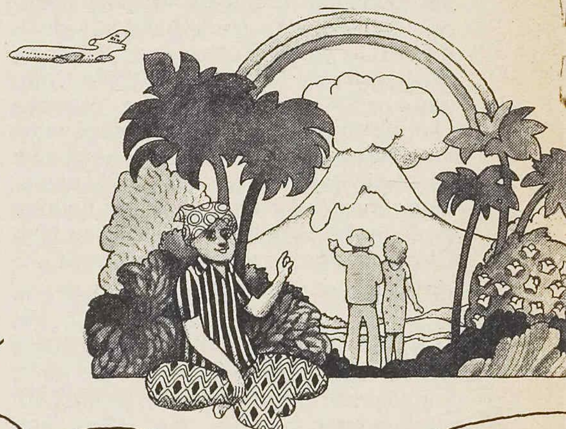
Indonesië

We vliegen met de KLM, dus zonder soesah

Het fijne is dat KLM en Garuda samenwerken. Dat is het beste wat we kunnen hebben. Vertrekken vanaf Schiphol - en zonder overstappen naar Jakarta! Met Nederlands en Indonesisch sprekend personeel aan boord. We zijn dus in vertrouwde handen.



We gaan terug ons hart en ons



Tempo doeloe, al is maar voor kort.

Het goede van de oude tijd vinden we er nog steeds terug. Desgewenst kunnen we na aankomst in Jakarta eerst gaan logeren in een der voordelige 'opvanghotels'. Sfeer opsnuiv akklimatiseren - en van daaruit plannen mak voor de rest van onze reis. De achterblijvers zullen ons benijden!

nu f 1.994,-

Stuurt u mij eens gegevens over de vliegtarieven en verblijfsmogelijkheden in Indonesië.

Naam:

Adres:

Plaats:

In een ongefrankeerde envelop opsturen aan: KLM, Antwoordnummer 496, Amsterdam.

TT1

weerzien:

. Naar waar heimwee ligt.

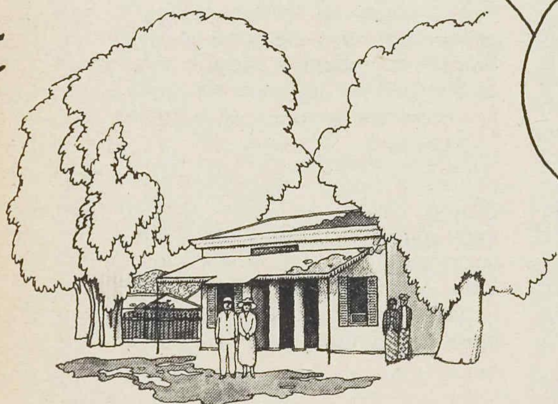
Terug naar het land waar ons hart ligt. Waar onze vrienden en familieleden wonen. Mensen, dat moeten we doen! We vertrekken fijn vanaf Schiphol en nog geen dag later landen we in Jakarta. Het idéé!

We gaan dus. Maar hóe gaan we dan?



We kunnen privé boeken. Als we minstens 21 en hoogstens 180 dagen wegblijven, betalen we maar f 2100.- (economy class). Nóg voordeliger is 't als we met 'n samenhangend groepje van minstens 15 mensen vliegen. Dat kost f 1994.- (economy class). Alleen de reis gaat gezamenlijk, de rest is hetzelfde als bij 'n privéreis. We logeren dus waar we willen: in luxe of voordelige hotels, bij familie of vrienden, of bij particulieren.

's't



en,
ken
s

retour



Notities uit vergeelde papieren (III)

DE GEESTELIJKE STRIJD VAN D.D. NA ZIJN TERUGKEER UIT TRANSVAAL
(Periode 1905-1920)

door Margono Djojo Hadikusumo

Na jaren oorlog en gevangenschap als werkloze op Java terug, was hij alleen vervuld van een strijdvaardige geest voor de bevrijding van zijn "tanah-air". Aan den lijve heeft de 24-jarige vechtersbaas gevoeld wat vrijheid voor een mens betekent. Hij wilde zijn vaderland vrij maken. Meer niet. Daarvoor zou hij propaganda maken. Dus ging hij in de journalistiek. Eerst als free-lance aan enige bladen. Daarmee begon zijn kennis van het vak der journalistiek.

Allengs leerde hij er diverse aspecten van kennen, eerst als telefoon-redacteur te Batavia voor De Locomotief te Sematang onder Mr. P. Brooshoofd en M. Vierhout, en redacteur van het Soerabaiaasch Handelsblad onder M. van Geuns, die hij zijn verachting als koopbaar object in het gelaat wierp.

Hij heette dra koppig, onbuigbaar en lastig. Maar hij ging hardnekkig verder: het vak trok hem aan. Zo kwam hij als corrector bij het Bataviaasch Nieuwsblad, werd er derde, tweede, eerste redacteur in korte tijd, dan wd. hoofd redacteur, nog geen dertig jaar oud. Het was in deze tijd dat D.D., verbonden aan het Bataviaasch Nieuwsblad, veelvuldig in contact kwam met de leerlingen van de Dr. Djawa-school.

Voor de jonge Indonesische generatie van die dagen golden het Bataviaasch Nieuwsblad te Batavia en De Locomotief te Semarang (onder J. E. Stokvis en Anton Lievegoed) als de meest progressieve bladen van de koloniale pers.

Ze vormden a.h.w. tegenhangers van de diehards als Het Nieuws v.d. Dag onder de gebroeders Karel en Gerard Wybrands; en het Soerabaiaasch Handelsblad onder Van Geuns en Zentgraaff. Te Soerabaja verscheen ook, maar pas later, De Indische Courant die tot dezelfde categorie werd gerekend als het Bat. Nieuwsblad en De Locomotief.

Tot in latere dagen behield het Bataviaasch Nieuwsblad onder J. H. Ritman de reputatie van objectief en zelfstandig journalist die niet door dik en dun in het vaarwater van het koloniaal regiem liep.

Het was begrijpelijk dat de leerlingen van de Dr. Djawaschool in hun "sturm und drang periode" zich tot D.D. aangetrokken voelden, die zo open voor hen was. Het was uit die tijd dat zijn vriendschap met Tjipto Mangunkusumo, Soewardi Surjaningrat, Soewarno, e.a. begon en blijvend werd onderhouden.

Dit verdroot toenmaals de Indische Regering, die D.D. sindsdien qualificeerde als een "agitator". In een rapport van een regerings-instantie aan de G.G. werd o.a. het volgende gezegd: "Zoo heeft hij zich in zijn periode te Batavia (op dat ogenblik was D.D. al naar Bandung verhuisd als hoofdredacteur van "De Expres") persoonlijk zeer gezien weten te maken bij de jongelui van de Dr. Djawaschool, voor wie hij in vele gevallen als een bevoegd raadsman schijnt te hebben gegolden; sedert heeft hij, mede gesteund door de introducties dier leerlingen, die thans op verschillende plaatsen gevestigd zijn, zich in ruimer kringen bekend weten te maken en zijn sfeer van invloed weten uit te breiden".

Met de hoofdredacteur van het Bat. Nieuwsblad, Zaalberg, kon hij het niet al te best vinden, daar deze een heel andere richting dan D.D. was toegedaan.

Zo verliet D.D. het Bat. Nieuwsblad en begon met een eigen periodiek "Het Tijdschrift" als maandblad. Voor D.D. was dit maandblad het enige communicatiemiddel voor zijn propagandawerk. Niettemin voelde hij zich meer vrij in zijn bewegingen, zodat hij zich kon concentreren om zijn ideaal te verwezenlijken: de vorming van een "Indisch burgerschap". Alras bleek dat een maandblad daartoe minder geeigend was. Met alle krachtinspanning lukte het hem een dagblad uit te geven, De Expres, dat het strijdorgaan zou worden voor de door hem geleide vereniging "De Indische Partij". Het woord "partij" wekte enigszins argwaan bij de machthebbenden, omdat het naar "politiek" rook. Er waren immers geen politieke partijen. Maar voor D.D. zou "De Indische Partij" als springplank moeten dienen voor de staatkundige hervormingen in Ned. Indië.

Naar aanleiding van het verzoek aan de Regering om bewilliging van de statuten der vereniging, om daarmede haar als rechtspersoon te erkennen, werd door een der instanties het volgende naar voren gebracht:

"Het doel van den heer D.D. met zijn Indische Partij en de daarmede gevoerde propaganda is een **onafhankelijk Indisch Rijk**, en dat gevormd door een nationale eenheid, welke moet ontstaan uit een volledige onderlinge samensmelting van de drie rassen, Europeanen, Chinezen en Inlanders, die in hoofdzaak de ingezetenen des lands uitmaken".

Daarvan maakte D.D. ook geen geheim, omdat uit de ingediende Statuten genoegzaam bleek, wat de doelstelling was van de vereniging.

Art. 2 der statuten luidde: "Het doel der Indische Partij is het patriotisme aller Indiërs voor den bodem, welke hen voedt, wakker te roepen ten einde hen te nopen tot samenwerking op den grondslag van staatkundige gelijkstelling om dit Indische vaderland tot bloei te brengen en het voor een onafhankelijk volksbestaan voor te bereiden".

Op het verzoek werd afwijzend beschikt op grond van het feit dat de Indische Partij als een staatkundige vereniging werd beschouwd en in het voormalige Ned.Ind. zulks niet geoorloofd was. Ook op een tweede, herhaald verzoek met overlegging van enige wijzigingen van de statuten ten-



Douwes Dekker met zijn echtgenote Harumi Wanasita op zijn zeventigste verjaardag te Bandung.

einde aan het bezwaar van de Regering tegemoet te komen, werd afwijzend beschikt.
Het tweede verzoek werd zelfs in een buitengewone vergadering van de Raad van Indië onder voorzitterschap van de G.G. op 11 maart 1913 besproken en van alle kanten belicht. Volgens de notulen van genoemde vergadering waren de overwegingen van de weigering als volgt:
"dat de thans in de statuten aangebrachte wijziging **niet** ten doel heeft enige verandering te brengen in het werkelijke karakter der vereniging, — integendeel dat dit karakter in werkelijkheid hetzelfde is gebleven, — dat derhalve de onderwerpelijke statutenwijzigingen geen verandering heeft kunnen brengen in het oordeel der Regering dat een vereniging, welke, gelijk De Indische Partij, zich o.a. ten doel stelt Nederlands Indië voor te bereiden **tot een onafhankelijk volksbestaan,** is een staatkundige vereniging die de openbare orde bedreigt".

*

Daarmede is het vonnis geveld, de Indische Partij is een verboden vereniging die de openbare orde bedreigt. Niettemin bleef D.D. in het dagblad "De Expres" voortgaan met het verkondigen van zijn ideeën van het "Indische burgerschap". Dat was toch geen bedreiging van de openbare orde! Zijn medewerkers in de redactie van "De Expres" waren toen Kakebeke, Dr. Tjipto Mangunkusumo, Soewardi Surjaningrat (Ki Hadjar Dewantoro). De twee laatsten vormden met hem kort daarop het bekende "Trio bannelingen", die als gevaarlijke opruiers werden geexterneerd.
Voordat deze ballingschap plaats had, heb ik nog gelegenheid gehad om persoonlijk een lezing bij te wonen van D.D. op het binnenplaatsje Poerworedjo in Zuid-Kedoe. Het was in het begin van 1913, ik was toen nog een jongeman van 19 jaar en verliet juist het Binnenlands Bestuur om een trainingscollege te volgen voor een functie bij het Volkscredietwezen. Sinds mijn vorig verblijf te Tjilatjap was ik een trouwe lezer van "De Expres", zodat ik uiteraard in geen geval die lezing wilde missen, die werd gehouden in de Javaanse sociëteit ter plaatse.
Voor een binnenplaatsje als Poerworedjo kon het niet anders, dat het gehoor beperkt was tot een twintig/dertigtal lagere en middelbare ambtenaren van de diverse Gouvernements diensten.
Niettemin was het Hoofd van Plaatselijk bestuur, de Ass.-Resident, aanwezig als vertegenwoordiger van het gezag.
Het doel van de lezing was om een uiteenzetting te geven van zijn idee "het Indische Burgerschap". Hij noemde het onderwerp van zijn lezing "Een natie in de maak", waaraan hij te voren reeds een paar artikelen wijdde in "De Expres". Hij sprak rustig, beschaafd en vol overtuiging, hier en daar afgewisseld met humor die bij het gehoor insloeg.
Zo onder andere, toen hij de term "Inlanders" hekelde in het Regeringsregelement van Ned. Indië, als aanduiding voor de overgrote bevolkingsgroep van deze streken. Hij sprak als volgt: "Het Regeringsregelement van Ned. Indië is een wet, het is de grondwet van deze landen, uitgedacht door knappe Nederlandse juristen. Volgens de wet worden ingezetenen van Ned. Indië verdeeld in twee hoofdgroepen: Europeanen en Inlanders. Let wel, de I van inlanders geschreven met een hoofdletter, dat wil dus zeggen, dat er een continent of een landstreek zou moeten zijn onder de naam Inland! Kunt gij mij die landstreek op een wereldkaart aanwijzen? Waarom ben ik volgens die wet ingedeeld bij de Europeanen, alleen omdat ik Douwes Dekker heet. Maar ik ben hier geboren, heb hier mijn bordje rijst en zou niets liever dan ook hier onder de palmen begraven willen worden".
Zo was zijn rustig betoog voor het ingang doen vinden van het Indische burgerschap. Maar toch kreeg hij daardoor de qualificatie van "opruier en agitator"'.
Die avond werd hij één keer tot de orde geroepen door de Ass.-Resident, omdat hij iets zeide over de Indische Regering, wat niet naar de smaak was van de vertegenwoordiger van het gezag. Overigens verliep de avond zonder andere incidenten, en het gehoor was zeer dankbaar voor zijn heldere en frisse ideeën.

*

"Maar Barbertje moest hangen". Dat was het wachtwoord in Regeringskringen. De Indische Partij was verboden verklaard en zelfs na de tweede weigering van de goedkeuring der statuten door het hoofdbestuur van de vereniging zelf ontbonden. Daarvan is aan de Procureur Generaal behoorlijk en schriftelijk kennisgegeven.
Maar D.D. ging voort in De Expres met het verkondigen van zijn ideeën "het doen verdwijnen der rasgrenzen, het werken op een volkséénheid", beginselen die door de G.G. in persoon sympathiek werden bevonden. Dit werd aan het bestuur der vereniging medegedeeld, bij de hun verleende audientie op 13 Maart 1913.
Er moest een argument worden gevonden om D.D. onschadelijk te maken. Een criminele daad kon hem niet worden aangewreven, zodat hij daarvoor niet kon worden vervolgd. Als voorspel van de grote gebeurtenis kwam hij met de justitie in aanraking voor een persdelict, met een gevangenisstraf van twee weken. Dat was natuurlijk alleen een schrammetje voor het wild. De jager op de uitkijkpost luisterde naar elk geritsel in het struikgewas en elk verdacht geluid bracht hem op zijn hoede.
Het vangnet in de vorm van het beroemde artikel 47 van het Regeringsregelement was al uitgeworpen. Dit artikel luidde: "De G.G. kan, in overeenstemming met de R. v. I. aan personen, binnen Ned. Indië geboren, in het belang der openbare rust en orde, een bepaalde plaats aldaar tot verblijf aanwijzen, of het verblijf in bepaalde gedeelten van Ned. Indië ontzeggen, etc. etc.
Een justitieel onderzoek was daarvoor niet nodig, het was een prerogatief- van de uitvoerende macht, i.c. de G.G. zelf - in overeenstemming met de R. v. I.
Bijkomende omstandigheden welke slechts in een zijdelings verband stonden met de persoon van D.D. of de verboden "Indische Partij", hebben het verloop van het proces verhaast. Die omstandigheden waren de voorbereidingen in Indonesië voor de viering van de Nederlandse onafhankelijksfeesten in November 1913.
Het was in deze tijd (Juni, Juli 1913) dat één van D.D.'s medewerkers bij De Expres, R. M. Soewardi Soerjaningrat (Ki Hadjar Dewantoro) een brochure schreef onder de titel: "Als ik Nederlander was"'. Deze brochure werd in extenso overgenomen door De Expres en in grote getale naar alle plaatsen gedistribueerd.
De Nederlandse pers betitelde deze brochure als een "smaad en schotschrift". De essence van het artikel in een satyrische stijl geschreven was om de harten van de Nederlandse overheersers te openen en ter gelegeheid van de voor Nederland zo grote dag, de bevolking van deze gewesten ook in hun vreugde te doen delen door haar de onafhankelijkheid terug tte geven.
Maar voor de Indische overheid was het de knuppel in het hoenderhok.

*

Ik zal de filmrol van dit tafereel in snel tempo afdraaien om de lezer niet te vermoeien met aanhalingen uit de stapels correspondenties, rapporten, notulen, telegrammen en andere documenten uit die tijd. Zij die daarover meer ingelicht wensen te worden, verwijs ik naar de uitgave van het Historisch genootschap te Utrecht over de "Opkomst van de nationalistische beweging in Nederlands Indië, samengesteld door Dr. S. L. van der Wal (1967). Persoonlijk heb ik wel respect voor de heer Van der Wal, die eerlijk en zonder terughoudendheid, zich daaraan heeft gewijd. Het is een boek van grote historische waarde, hoewel voor de huidige Indonesische generatie minder toegankelijk, daar haar de kennis van de Nederlandse taal sedert vele jaren niet meer is bijgebracht.

(wordt vervolgd)



WANT NIEMAND HOUDT ONS TEGEN

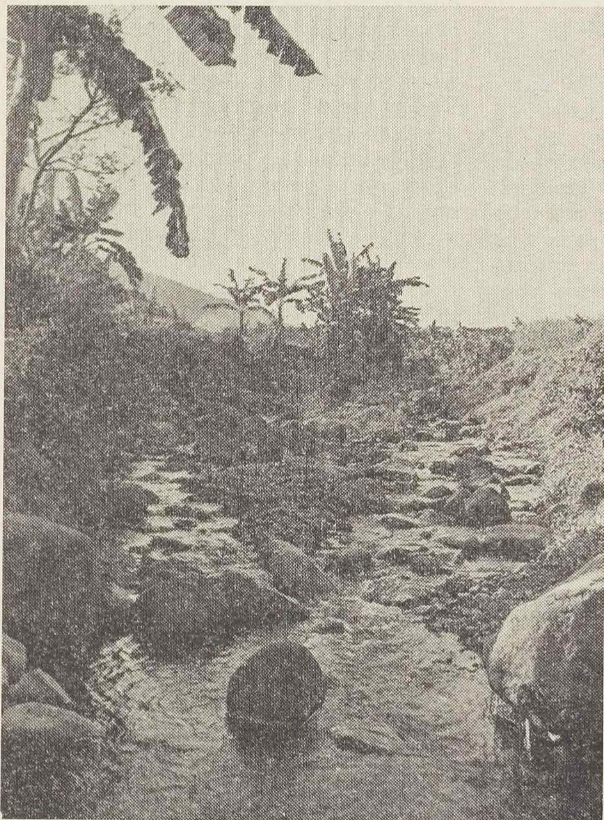
Nu heerst er stilte, want de slaap ging komen
voor hem, die het zo nodig had.
Ik knielde neer, ik huilde en ik bad.
Nu schaam ik mij voor al die tranenstromen.

Had ik hem dan niets beters aan te bieden?
Juist hèm, die kracht als voorbeeld gaf?
Ik was een blinde, Tjalie werd mijn staf,
die deuren opentikte naar veel brave lieden.

Ik had nog hoop hem één̈s de hand te geven
en dan te zeggen: Tjalie, héél veel dank
voor al je kleuren, al je diepte, al je klank,
waarmee ook schilders het verleden doen herleven.

Dag Tjalie, dàg! Veel vreugde op je wegen
langs sawah's, bergen en een kali-stroom,
Stuur ons zo af en toe een mooie droom.
Wij gaan heus voort, want niemand houdt ons tegen.

Helly v. Brink-Eweg



Deze foto werd door Rogier genomen tijdens een wandeling in de omgeving van Tjimelati.



"Een van de vele kalietjes bij Tjimelati. Lekker koel en kraakhelder water. En de enige visjes die in dat lage water konden zwemmen en die ik eindelijk weer eens zag: djoeloeng djoeloeng!", schreef Rogier bij deze foto.



O zoete vele herinneringen aan zwerftochten over Java door sawahs, bergen en kalies!

Van hart tot hart

KON NIET SCHELEN VAN WAAR......

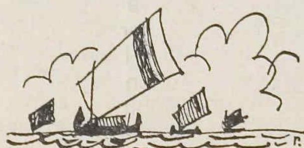
Toen ik me omdraaide trof het me heftig.
Ik was in de veronderstelling, dat, staande in de laatste gelederen, de ruimte achter mij tot aan de muur verlaten zou zijn. Maar tegen die muur stonden naast elkaar drie of vier mannen. Alleen en stil, ontsteld......
Eén van hen, jong nog, stond met gebogen hoofd. De eenvoud die uitging van deze mens in zijn verdriet, verhief hem in grootse waardigheid. Een exponent van de stille Indischman, de niet-druktemaker, die nochtans weet. Die ook steeds heeft begrepen waar Tjalie over sprak. Daarom moest hij komen.
Ik voelde me op dat moment, op die plaats ineens sterk met hem verbonden. Ik kreeg het merkwaardige gevoel of we weer tawanans waren onder elkaar. Terug in die tijd, toen ons alleen het vege lijf restte.
Er had zich een rij gevormd voor een laatste gang langs de vele bloemstukken, voor een laatste stille groet. Ik draalde zolang, totdat hij en ik ons op hetzelfde moment bij de rij aansloten, als laatsten, hij volkomen onbewust van mijn aanwezigheid. We hielden tegelijkertijd stil bij de nu gesloten opening, waarin de baar was neergedaald.
Tjalie was eigenlijk tot het laatst toe de straatvechter. Open en branie en met de blote vuist. Saluut, dear friend. Heb onze dank voor het licht.
De krontjong-muziek was er nog, toen wij de uitgang van de aula bereikten. Er was daar alweer een heen en weer gaan van mensen. Voorbij nu. Nu maar gewoon weer naar huis. Ik liep naar de kapstok en greep m'n jas van de haak. Buiten, een schrijnende lente. Verderop het verkeer en de huizen.
Plotseling trof ik m'n onbekende metgezel weer. Aan een toevallige voorbijganger hoorde ik hem vragen waar de bus naar het station te vinden was. Voor hem geen BMW. Maar hij moest komen. Naar T.R. Kon niet schelen van waar......

Rob van Meerten

BRIEF UIT AUSTRALIË

"Ik weet dat Tjalie gelijk had, er is geen denken aan assimilatie, want het bestaat gewoonweg niet. Men kan zijn eigen adat niet verloochenen, doch vaak komt men dat pas te weten vlak voor de dood je neemt. Men kan leven zoals, doch niet leven zonder je eigen adat. Men assimileert niet. Men neemt iets aan, en geeft iets aan, en in de tussentijd stromt het bloed van je "Jeugd" toch door. Vergeten kan hij niet worden...... want hij was te groot daarvoor...... Tjalie, ik mis je nu al heel erg...... doch je stem zingt in mijn herinnering door".

Joost de Koster
6 Waters Rd., Naremburu 2065,
N.S.W., Australia.



Gasten van "The Old Country"

Het is weer vacantie! Met trein en bus, auto en vliegtuig zoeken we een goede bestemming voor onze vacantietoelage. Met liefde gooien we er nog een fikse hap uit onze spaarduitjes bij als het gaat om een bezoek aan de geemigreerde familie. Zo'n bezoek(je) is toch altijd een belevenis, want Amerika, Canada ontvangen de familie met de wijdst mogelijke armen. Het is een feest van blij samenzijn en samen genieten van alle onbekende en bekende pretjes.
Lydia van Minos, Palmira, N.Y. al jáááren gesettled geeft een spontane ontboezeming over haar vacantie-verwachtingen.
Waaruit blijkt dat "loge's ontvangen" een even prettige zaak is als "komen logeren', naar goede oude Indische traditie waar er altijd plaats is voor twee meer, maar ook wel tien als het moet!

Waarom dit onderwerp? Weet ik niet, maar we hebben er zovele gehad, gasten bedoel ik en elke keer doet het je weer goed. Het begint al met de brief waarin ze je vertellen dat ze er over denken om je op te zoeken. Meteen klim je dan in je pen en je vertelt hun dat ze welkom zijn en je huis open staat (vandaar al dat stof onder het bed en bankstel!) en dan ga je ook meteen uiteenzetten dat het weer hier zóóó lekker is. Meestal komen ze in de zomer, de bangerds, en als ze ergens gehoord hebben over die hevige winden, dan vertel je hun dat tot nu toe 't dak er nog steeds op zit en dat inderdaad alleen hoge bomen er last van hebben en dan ga je uitgebreid vertellen over Niagara watervallen "and all its beauty"...... Een pessimistische vrijgezel-vriend van ons vergelijkt 't met het water van de sluis achter zijn huis, maar dan 10x zo veel en oorverdovend en banjak veel mensen, ketoembar-djinten-style! [1]) Maar dan is hij ook vrijgezel en wat weet hij veel van avonden, koel door al dat steeds maar neerstromende water (onbegrijpelijk!) met zijn fijne mist, de fantastische kleuren in het water door lichteffecten en 't hand-in-hand staan aan de railing... totdat: "nah, jij ook, bijna maar jouw mischiboschi camera van 200 dollar in 't water, kijk dan uit, totol! "Geeft niets, kleine herrie, het goedmaken is des te leuker!! Na deze romantische afdwaling, terugkomend op "gasten"... Het klaarmaken van een kamer, gewoonlijk zèèr, zèèr vermoeiend wordt opeens fluitend gedaan. En als 't gasten zijn die al meermalen zijn geweest dan weet je al; voor de lekkerbek een trommeltje eigengemaakte koekjes, voor de health-nut [2]) 'n schaaltje fruit met mes, voor een nachtbreker (diverse malen naar zekere plaats) de nodige attributen...... en dit alles wordt gedaan met een "smile and a song". En als dan de dag aanbreekt dat je hun kunt afhalen is iedereen in blijde verwachting! (hoe vaak heb ik dat niet alleen moeten doen!) Ik haal honderdmaal liever iemand af dan dat we ze moeten wegbrengen, alsof ze dan weer iets mee terug nemen. Niet alleen de herinneringen aan een gezellige tijd met veel "Weet je nog, toen..." en "kun je nagaan?" en vééééél gepraat tot diep in de nacht, de saté-picnics, toeren in de auto, shoppen in die grote winkels. Zelfs de kinderen boffen, Pappie is niet altijd zo gul met dit of dat, maar voor deze keer: "ach, laat maar, koop maar!"
Nee, behalve al die herinneringen nemen ze weer mee, een stukje "thuis", wat ze eerlijk gedeeld hebben gelukkig. Wij, achtergeblevenen, hebben echter ook een goede, leuke tijd gehad en dus worden de schouders rechtgetrokken en met vooruitziende blik kijken we...... of de postbode weer niet een andere brief brengt met "Wij komen!...

Lydia v. Minos

[1]) Ketoembar-djinten style = een paartje even "innig" als ketoembar en djinten in een gerecht samengaan.
[2]) health-nut = een gezondheids maniak.

NA 20 JAAR...... (I)

We kregen een bestelling van de "Piekerans van een straatslijper" door een onbekende, geen Tong-Tong abonnee (dit ontdekten we later pas). We zonden hem het boekje toe in goed vertrouwen en kregen het na 3 weken retour. Beduimeld, beschadigd en verpakt in een plastic zakje met een elastiekje er omheen. Op de achterkant van de (onbetaalde) nota dit briefje:

"...... dat ik de voorkeur geef aan een ander boekje waarin herinneringen vermeld staan aan ons 20-jarig verblijf in onze vroegere koloniën van 1920-1939 en waar onze zoon werd geboren. "Het meisje uit Indië" en "Anak Kompenie" hebben nog wel aantrekkelijkheid voor de Blanke oud-Indischgasten, doch het boekje "piekerans" is louter gebaseerd op basis van gebeurtenissen van geheel "inlandse" aard waarvoor we weinig interesse kunnen opbrengen. Zaken zoals door "de Indo" Tjalie Robinson beschreven hebben BESLIST onze aandacht niet."

M.H.B.

NA 20 JAAR...... (II)

"Mijn eerste indrukken van de schoonheden der natuur en de weldoende vriendelijkheid van de mensen op Java leerde ik kennen tijdens mijn eerste werkkring aldaar op een Rubberonderneming in de buurt van Ngara (bij Djombang) in 1926. En gedurende mijn verder verblijf op Java (Soerabaja) leerde ik het land en de oosterse mensen echt waarderen. Zo maakte ik ook enkele jaren geleden direkt gebruik van de kans om door een abonnement op Tong-Tong herinneringen en informaties over dit schone gedeelte van het verleden te kunnen winnen. Dit is, wat ik aan Tjalie Robinson en natuurlijk ook aan zijn medewerkers heb te danken. Vaak ben ik met in Indonesië geboren Hollanders samengekomen. En steeds heb ik ook van hen echte vriendelijkheid en hulpvaardigheid ontvangen — namelijk ook toen op de onderneming. De regelmatige lectuur van Tong-Tong heeft me doen begrijpen, dat Tjalie Robinson vele mensen heeft kunnen helpen.
Hij heeft ook de gevaarlijke zwakten en ziekten van onze tijd, van ons maatschappelijk leven moedig en duidelijk opengelegd en daarmede voor velen Uwer lezers een impuls voor kritische beschouwingen gegeven."

J. G. von Schiller, Hamburg

*

Twee brieven van twee mensen die in een het zelfde land hebben gewoond. B. (uit de eerste brief) in zijn zelf opgebouwde dubbelsteense toren waarin hij vanaf de hoogste schans kon neerkijken op het Indische leven zonder er geraakt en nog minder "besmet" door te worden. 20 Jaar in een andere wereld leven, in de beperktheid van die eigen vermeende belangrijkheid. Dit was zijn goed recht en zijn recht zal hij verdedigen tot hij weer veilig kon wandelen onder de Munttoren in zijn eigen land.
Johan Schiller (2e brief) verkoos "gelijkvloers" te leven. Te zijn met de mensen om hem heen, de gewoonten, de omgeving te adopteren als de zijne, hoewel die hem als Duitser toch absoluut vreemd en ogenschijnlijk onaanvaardbaar zouden hebben geleken. In het begin. Maar hij wilde Indië leren kennen. Indië leerde Schiller kennen en uit dankbaarheid schonk het hem het beste uit zijn schatkamers: de ervaringen en de blijvende herinnering van een prachtig land, een beschaafd volk en zorgloos leefklimaat. Terug in zijn vaderland heeft Schiller de warme vriendschap nooit kunnen en willen vergeten, hij werd abonnee van Tong-Tong omdat hij in ons blad alles van toen terugvond. Tong-Tong prijst zich gelukkig en is trots op de appreciatie van mensen als Schiller.
En dat beschadigde en vol minachting behandelde exemplaar van "Piekerans v.e. straatslijper"? De straatslijper zelf zou alleen gezegd hebben: "Kassian die vent!" Inderdaad, 20 jaar voor niets geleefd!

Lilian

De Eeuwige Hengelaar

Een sprookje van het eiland Simaloer.



In een dorp woonde er eens een man, die steeds maar aan het hengelen was: het was zijn bezigheid dag en nacht. 's Nachts hengelde hij aan zee, overdag aan de rivier. Zijn vrouw pakte de vangst niet eens meer aan.
Daarom zei de vrouw: "je doet niets anders dan hengelen. Wat is het nut daarvan? Je hebt al zó veel vis gevangen". "Wat begrijp jij ervan?" antwoordde hij, "Hengelen is wat mijn hart begeert; het verschaft me een enorm plezier. Wij hebben in ieder geval vis om te eten èn om te verkopen. Daarom hengel ik altijd".

Op een dag ging hij uit hengelen in een kleine beek. Hij ving een alabollarodo, en wierp die in zijn korf. Toen hij, na lang wachten geen vis meer ving keerde hij naar huis terug.
In de voortuin van zijn huis kwam zijn dochtertje - zo groot dat het al kleren droeg - hem tegemoet, en vroeg: "Heb je veel gevangen, vader?"
"Alleen een alabol-vis", zei de vader.

Toen de man de vis het huis in droeg, vroeg zijn dochtertje: "Mag ik met de vis spelen, vader?" "Zeker, mijn kind", stemde de vader toe.
Het kind nam de vis en deed hem in een schotel met water, opdat hij in leven zou blijven. Zij nam twee rijstkorrels en gaf ze de vis te eten. De vis nam ze aan en slikte ze weg.
De volgende morgen zag ze dat de vis flink was gegroeid. Zij nam wat rijst tussen de vingertoppen en deed dat in de schotel als voedsel voor de vis.

De volgende dag was de vis weer groter geworden. Het kind nam hem toen uit de schotel en droeg hem naar een karbouwenpoel. Dag op dag en maand op maand werd hij groter. Ze droeg hem dus naar een beekje, en tenslotte naar de rivier. Zij zorgde nog steeds voor hem, gaf hem van alles te eten zoals rijstepapkorrels, gestampte rijst, en alles wat zij nog maar vond.
Toen stierf haar vader, daarna ook haar moeder, zodat zij uiteindelijk alleen achterbleef. Het moment brak aan dat padi en rijst opraakten, evenals de geiten, buffels en kippen. Al die tijd had ze ook de vis verzorgd, zodat deze zo groot als een reusachtige tauhaostam geworden was.
Op zekere dag kwam zij zonder eten bij de vis.
"Waar is mijn eten?" vroeg deze.
"De voorraden van mijn vader zijn verbruikt. Ga nu weg en zoek ergens anders te eten", vertelde hem het meisje.
Toen antwoordde de vis: "Kom dan hier, opdat ik jou kan opeten".
Onbevreesd sprong het meisje op de kop van de alabol. "Goed, eet me maar op, lieve alabol", zei het meisje. "Ik ben niet bang van je, want ik heb je al sinds je nog zó'n klein visje was. Als je me opeet, vervloek ik je en wordt je tot stof. Veel van mijn vader's bezit bevindt zich in jouw buik, en ik ben het moe je elke dag te verzorgen. Ik kan het niet meer; ik heb niets meer". "Tja, onder die omstandigheden kan ik je niet opeten", zei de vis. "Wij zullen dus getwee een rechtvaardige man moeten opzoeken. Laat ons naar de bovenloop gaan".
Nu gingen zij samen de rivier op. Toen zij een drijvende pisang-stam tegenkwamen zei de vis: "Wij vragen om je oordeel". De pisang-stam antwoordd: "Zó zijn de mensen. Ik was mooi en zag er veelbelovend uit, maar ze kapten mij om. Daarom, vreet het meisje direct op".
Verderop kwamen zij een drijvende boomstam tegen. Weer vroeg de vis: "Wij vragen je oordeel". De boomstam antwoordde: "Eet dat meisje zo snel mogelijk op. De mensen in dit land zijn zo. Ik stond op het vasteland in pracht en praal, maar ze wierpen mij in het water en maakten me vuil".
Weer verderop ontmoetten de reisgezellen een kepiting. "Wij vragen om je oordeel", zei de vis weer. De kepiting antwoordde: "Als jij dat meisje niet opeet, doe ik het! De mensen zijn arglistig. Eerst geven ze ons te eten en dan vangen ze ons en eten ze ons op. Zij proberen ons met list te pakken. Maar, aan de bovenloop van deze rivier woont een vorst. Vraag hem zijn oordeel".
De vis en het meisje vervolgden hun reis en toen zij boven aankwamen, troffen ze de vorst juist bij de rivier aan het baden. De mens sprak: "Hoe komt het, alabol-vis, dat je een meisje op je kop meedraagt?" En de vis antwoordde: "Wij verzoeken U, gebieder van deze rivier, om een rechtvaardig oordeel". De vorst antwoordde: "Wanneer je dit oordeel wilt opvolgen, zeg ik het; wanneer je het niet van plan bent, zeg ik het niet". En bij zichzelf dacht hij: "Wanneer de alabol-vis het meisje opeet, zal ik zeer treurig zijn omdat ik dan nimmer meer haar ge-

lees verder volgende pag., 1e kolom onderaan

Kani, een Javaanse

Ze was grijs, ze was klein;
Haar hart was groot, haar liefde rein.

Kani, zo heette zij;
Onze wereld was mooi en blij.

Zij rook altijd fris naar sirih,
We waren voor elkaar, sendiri.

Soms vleide ik mij in haar slendang,
Dan streelde haar ruikzoen mijn wang.

Een bruine hand, plòk plòk warm,
Een bundeltje blank in haar lieve arm.

Zo doezelde ik veilig in haar schoot,
Bewust van een liefde, heel groot.

Ergens geurde een bloeiende tjempaka,
Zij neuriede zacht "boeroeng Ka-Ka".

Klanken, woorden, een waardig "noewoen",
Een zacht, beleefd "sampoen".

Ik ademde de geur van batik,
Van akar-wangi, kain loerik.

En zoveel meer, als melatie, roos,
Kenanga, Kantil, Kemoening, broos.

We speelden "Dakon", met z'n doewa,
De regels van dit spel, soeda loepa.

Samen zaten we op de koele vloer;
Soms reeg zij een heel lang snoer.

Van Tandjong bloesem, donzig, geurig,
Ook ringetjes van kraaltjes, fleurig.



We woonden op het land, zo heette dat;
De kinderen reden naar school in de stad.

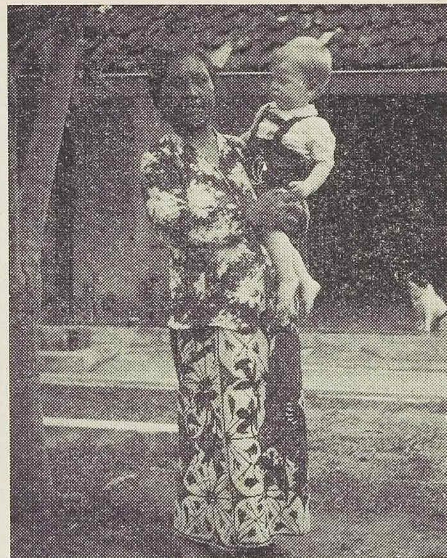
Daar in de pondok wachtte Kani met mij;
De laagste klassen waren om elf uur vrij.

Heel jong was ik, toen ik haar verliet;
Vergeten kan ik haar niet.

Haar gezichtje vervaagt, na zovele jaren;
Nu heb ik zelf grijze haren!

Dank je, lieve, lieve Kani;
Eens was ik je kleine Nonni.

Saja Sadja (1895)



Niet Kani, maar een van de velen zoals zij (foto Mevr. Sandberg)

Heden is van ons heengegaan onze lieve en zorgzame moeder, behuwd-, groot- en overgrootmoeder, zuster en tante

CATHARINA MARIA SPIL

weduwe van
Drs. Frederik Karel Stephan

in de ouderdom van 81 jaar.

Uit aller naam:
K. M. STEPHAN

's-Gravenhage, 10 juni 1974
de Savornin Lohmanlaan 489
Correspondentie-adres:
Frederik van Eedenlaan 3, Leiden
De bijzetting heeft plaats gehad in het familiegraf op de R.K. Begraafplaats "St. Barbara", Binckhorstlaan.

Op 17 Juni overleed tengevolge van een ongeluk tijdens een bergwandeling te Pregassona (Zwitserland) onze lieve

NORA SUERMONDT-ERDBRINK

in de leeftijd van bijna 66 jaar.

Namens de familie:
H. J. Suermondt
Dr. D. P. Erdbrink

Correspondentie-adres:
H. J. Suermondt, van Heemstralaan 2
Hattem.

vervolg: "De eeuwige hengelaar"

zicht zal zien." In mijn ganse rijk ben ik geen vrouw tegengekomen van een dergelijke schoonheid." Daarop zei hij: "Doe beide zoals ik beveel". Tot de vis zei hij toen: "Wanneer ik "jij" zeg, moet je het meisje opeten". En tot het meisje: "Wanneer ik het zeg, spring dan".

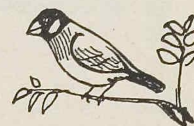
Toen de vorst nu "jij" tegen de vis uitriep, sprong het meisje aan land. De vis hapte, maar zijn mond vulde zich slechts met water. "Het oordeel is geveld", zei de vorst. "Nu hoort de vrouw aan mij. Ga nu terug, als je tenminste niet wil dat ik je dood".

Daarop nam de vorst het meisje met zich mee. Eenmaal thuis zei zij: "Wanneer U er niet zou zijn geweest, zou ik nu dood zijn. Neem mij tot Uw vrouw, o mijn vorst, het is alles wat ik U in dank kan aanbieden". Zeer verheugd nam de vorst haar tot vrouw, en in het land merkte men op: "Zo is het goed. Wat de vorst toebehoort, kan niet de onderdanen toebehoren. Laat ons dit ten allen tijde bedenken".

Naverteld door JCH.

De afgeschoten pijl;
het gesproken woord;
de verzuimde gelegenheid.
Drie dingen die nimmer terugkeren.

(Perzisch spreekwoord)



MIJN KORTE LEVEN OP BALI (slot)

door LILIAN DUCELLE

DE KIST

Tegen vrienden in Soerabaja had ik gezegd dat ze me de kist moesten opsturen als ik na 6 maanden nog niet terug zou zijn.
Nu zat ik 9 maanden op Kampong Sangla en geen haar op mijn hoofd dacht meer aan de kist. Ineens was er een truck van een transportbedrijf Excelsior (noemt U mij één transportbedrijf in Indonesië dat niet Excelsior heet) die een houten gevaarte van 120 x 60 x 80 cm bij me afleverde, 65 kilo wegende. Mijn hele hebben en houden, sinds ik als volkomen zelfstandige-zonder-inkomen de vrijheid verkoos. Die 65 kilo is dan toch wel behoorlijk wat bezit. Vergist U zich deerlijk, want 40 kilo gingen aan boeken op, de rest aan wat beddegoed, "betere" kleding en schoenen. Allemaal zaken die ik hier in Bali niet nodig had. Alleen de tanda mata's van mijn ouders waren me welkom.
Het droeve was dat de kist niet het huis in kon, dus bleef hij als bank op de veranda staan. Met een stevig hangslot waar ik iedere dag mijn benen aan openhaalde.
"In Bali wordt nooit gestolen," zei een kennis van me. "De Balinees is zo eerlijk als goud. Zet een kist neer op straat. Na 3 dagen staat ie er nog!"
"'Ongelooflijk, en wat doen ze met de inhoud?"

Dat was dan een zeer kwalijke opmerking, vond die kennis, want in dit land wordt eenvoudig NIET gestolen.
Wel ongevraagd geleend en niet teruggegeven, wist ik uit ervaring, want bijna mijn hele rijkdom: pannen, borden, glazen, lepels, maar ook ondergoed, dat ik argeloos bij de put op rek en lijn had gedroogd was na een paar maanden terug te vinden bij de buren. "Hoe halen jullie het in je hoofd!" zei ik boos, "zoiets noem je op Java stelen!" Maar daar hadden ze nog nooit van gehoord. Wel, als ik soms wat nodig had, dan was ik wel zo vrij om het terug te "lenen"! Ze hadden op dat moment toch niet alles nodig. Ik zag een van de kinderen in een stuk ondergoed van me onder een boom zitten. Neen, dat had ik persé nooit meer nodig. Ik was ra-





zend, maar ergens toch weer niet. Mijn eigen schuld deze instelling, ik ben zo'n ontzettende Javaan, opgevoed met koerang adjar zus, koerang pantes zo, dit mag niet, dat moet niet, ik moet hier gewoon wat touwtjes lossnijden, vrijer leven, vrijer denken. Kijk naar de Balinees, alles waar hij rekening mee moet houden zijn de goden en de toeristen en die willen bijna altijd precies het zelfde!
Maar terug naar de kist.
Op een ochtend werd ik laat wakker. De zon priemde door de spleet van mijn raampje aan de voorzijde, dus móést het al heel laat zijn. Idioot, het was over achten, wat mankeerde me? Op de veranda stond de kist als altijd. Maar het kleed erop lag scheef en het slot was weg. Ik opende de kist: alleen de boeken lagen er nog, de rest was weg. Ik liep om het huis heen. Onder mijn raam, u weet wel zo'n opklapraam dat je met een stuk bamboe opensteunt en van binnenuit dicht kunt binden (maar wat geen sterveling doet hier) lagen een hoopje opgebrande lucifers. De dief had hier kennelijk op z'n gemak de boel bekeken.
"U bent in slaap gemaakt," vertelde Roesli. "Ze verbranden iets en blazen de rook in de kamer en dan slaapt U vast en lang."
Dat wist ik dan ook weer. Hij raadde me aan niet naar de politie te gaan, dus ging ik er toch heen, met loden voeten. Halverwege mijn huis en Den Pasar stond een modern, zakelijk uitziend gebouw, de gevangenis. Altijd zag ik in de omgeving, maar ook elders arbeiders aan het werk, gras maaien, kuilen dichten, vegen. Ze hadden helderwitte kielen aan, op de rug PD in blauw.
Ik dacht: "Die werken bij een Provisien & Dranken zaak." Pas later vertelde men me dat het de gevangenen waren van de Pendjara Denpasar. Mochten ze dan zo maar los lopen? Ik zag ze notabene ook op de pasar in een warong zitten! O ja, waarom zouden ze 's middags niet present zijn op het appèl, het was in de PD heus niet slecht. En als je dan toch vrij was?

"Wat hebben deze lui nu gedaan, waar zitten ze voor?" vroeg ik.
"O, dit zijn meer politieke gevangenen. Want de Jap heeft destijds alle echte dieven en moordenaars meteen vrijgelaten!" Dat was een fijne geruststelling. Voor het eerst die nacht ging ik onrustig naar bed. De kist was leeg, daar waren ze dus op uitgekeken, maar wat lette ze om binnen te komen en mij om zeep te brengen? Ik sliep altijd met een paroet kelapa (klapperrasp) aan de rechterzijde van mijn bale-balé, die nacht legde ik er ook eentje aan de linkerkant. Je kunt zo'n ding niet snel genoeg bij de hand hebben, zo'n slaghout komt lekker aan, ik kan het ieder aanbevelen die bang is voor binnendringers!

Ineens had ik de pé in, vreselijk de pé aan mezelf, omdat ik voor het eerst na 9 maanden bang was. Bespottelijk, om zo'n diefstal.

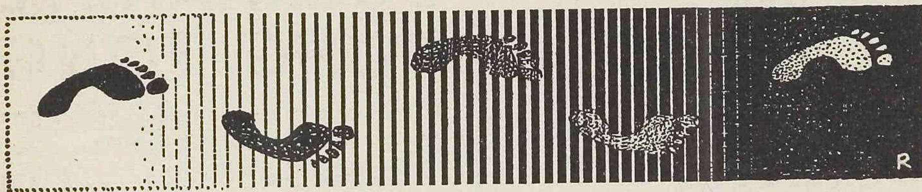
En toen gebeurde het wonderlijkste van alles. Op een middag, een uur of twee, kwam het zoontje van de wasvrouw van de overkant naar me toe. Of ik even meewilde, hij wou me iets laten zien. Waarheen? Even maar mevrouw, U moet zelf zien.

Ik volgde hem gedwee over het erf. Helemaal in de rechterhoek, vlak tegen het klapperbos aan, stond een vervallen schuurtje op palen. Ik had het wel opgemerkt, maar er nooit aandacht aan geschonken waarvoor het diende, of er iemand in woonde.
"U moet kijken," zei Mardi," hier woont Pak R." "Ik zou je danken," zei ik, "als Pak R. me ziet denkt hij dat ik wil stelen!"
"Pak R. is naar Noesa Penida, hij komt pas morgen terug," stelde Mardi me gerust.

Met tegenzin deed ik toch wat hij me vroeg. Ik trok het touw open waar het gammele deurtje mee dichtgebonden was. In de donkere, vochtige ruimte lagen wat goenizakken in een hoek. Een paar zakken waren gevuld, dichtgebonden met touw. Tussen de donkere vodden zag ik iets wits. Ik trok de zakken opzij, het wit werd een stapeltje lakens en kussenslopen. Er lagen schoenen, mijn schoenen, een gehaakt jasje, mijn jasje. Afschuwelijk, ik wilde niet verder kijken, voelde me als een betrapte inbreker. Mijn gevoel voor humor liet me faliekant in de steek en ik had zin om een deuntje te huilen. In ieder geval praten. Met wie? Met de wachtcommandant van de militaire post, vlak bij de gevangenis. Dat was een Indische jongen, hij zou me wel zeggen wat ik moest doen.
"Ach," zei K. nuchter, "ze stelen in deze buurt als raven. Alles verkopen ze aan de smokkelaars bij Noesa Penida! Maakt U maar een lijstje van alle spullen die U mist en dan praat ik morgen wel met iemand van de politie die ik ken. Maar U moet niets laten merken aan Pak R. als U hem ziet!"
Ik zou liever op mijn hoofd naar Singaradja gelopen zijn dan Pak R. onder ogen te komen.
De volgende ochtend ging ik naar Sanoer waar ik de hele dag op het strand bleef. Tegen mijn zin in, want ik heb aan niets zo'n hekel als aan bakken op het strand. Maar hier, met niemand om me heen dan de brabbelende golfslag,

lees verder pagina 23

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD



EEN VREEMD ELECTRISCH VERSCHIJNSEL

Terugrekenend in de tijd, moet het zo ongeveer in 1957 zijn geweest, dat zowel mijn vrouw als ikzelf getuige zijn geweest van een heel vreemd lichtverschijnsel in Hollandia-Kotabaroe. Het zal omstreeks middernacht zijn geweest dat mijn vrouw even de Dondaistraat afliep in de richting van de Sentaniweg om nogmaals te trachten onze hond Teddy te overreden zich voor de nacht te laten insluiten in huis. Het was namelijk gevaarlijk voor honden om 's-nachts buiten rond te zwerven, want de politie schoot onverbiddelijk alle loslopende honden dood. Terloops merk ik op dat nauwelijks twee uur later ook onze hond aan zijn onverwacht einde kwam.

Ikzelf lag nog wat op bed te lezen, toen ik opeens mijn vrouw hoorde roepen, omdat er wat vreemds te zien was. In een paar tellen was ik in mijn kamerjas bij haar op straat maar er was toen niets meer te zien. Langzaam het straatje aflopend vertelde mijn vrouw mij dat ze aan de voet van de voor ons staande heuvel een alang-alang vuurtje zag opvlammen waarvan de vlammen zich plotseling losmaakten van het vuur en op eigen houtje als een ballon meters hoog opstegen tegen de vrijwel loodrechte heuvelrand. Ik begon er juist de p. in te krijgen dat ik dit unieke schouwspel gemist had, toen opeens in het boomsilhouet voor ons, op de top van de heuvel, zeker een tiental lichtballetjes ter grootte van een ping-pong-bal aanfloepten. Geen enkel stond maar een ogenblik stil, alle wriemelden en dansten elkaar achterna, rolde en tolde maar op eigen houtje langs en om de stam, takken en twijgjes. Duidelijk voor ons verdween het licht als ze achter de stam of takken verdwenen voor een ogenblik.

Als ik het tafereel voor U zou moeten ensceneren zou ik het beste resultaat bereiken door een tiental badjings een lichtje om de nek te binden en ze dan in de boom los te laten, vooropgesteld natuurlijk dat de beestjes zich ook zo uitbundig en tierig zouden gedragen als deze vreemde lichtkogels. Er was er één die het wat verder weg zocht, want met grote snelheid stoof die een horizontale tak af. We zagen hem even later in een belendende boom zo'n tien meter verder. Het gekke was dat gedurende de luchtsprong geen licht te zien was. Opeens werd het licht weer zichtbaar in de takken van de andere boom. Blijkbaar beviel het verblijf daar niet, want heel kort daarna zagen we het bolletje uit de andere boom verdwijnen en plotseling weer te voorschijn komen in de eerderbeschreven boom, waar het gewriemel met de andere bollen nog even duchtig doorging.

Hoe lang dit alles bij elkaar geduurd heeft, ik weet het niet, het kan een minuut of twee geweest zijn, misschien nog wat langer. Wij waren geheel geabsorbeerd door het schouwspel, dat zich zo'n 40 meter van ons voltrok. Het eind kwam even onverwachts als plotseling, ineens waren alle tien lichtjes gedoofd en zagen wij alleen de wolken achter de boom als bij weerlicht tot tweemaal toe rood oplichten. Geen weerlicht aan de einder maar zomaar in het midden van de hemel!

Aan de Sentaniweg staan houten huizen met de voorgalerij naar de bewuste heuvel gekeerd. Ik heb nauwgezet bij de bewoners navraag gedaan of zij ooit een dergelijk schouwspel hadden gezien, maar niemand had ooit wat gemerkt. Voorzichtige navraag bij Papoea's leverde alleen het commentaar "Soeangie" op, hetgeen betekenen moet "heilig" of "bovenaards wezen", in ieder geval iets waar je beter over zwijgen kon. Die raad heb ik niet gevolgd, zoals U ziet.

B. J. ten Voorden

(vervolg: "De woorden van Ts'en Shen")

en eruditie. Naar mijn gevoelen is het niet minder indrukwekkend om met een feilloze intuitie een dergelijke tekst tussen zoveel andere uit te halen, hem te ontdoen van de speciale kleur die er door het commentaar aan gegeven is en hem te verstaan in de geest van de Tao Teh King. Dat zij de tekst in die geest verstaan wilde zien blijkt, ten slotte, uit háar kritiek op een kritiek. Rico Bulthuis schreef over De tienduizend Dingen in De Haagse Post (26-11-1955): "Dit zoeken naar het boventijdelijke en het berusten in het **schijnbaar nutteloos vergaren van de tienduizend nutteloze dingen** is een fascinerend spel, waarmee een laat talent zich met de boze dingen uit het goede leven verzoent". Maria onderstreepte de woorden die volgens haar duidelijk lieten zien dat deze criticus haar niet begrepen had, schreef in de marge een vraagteken en haar vernietigende kritiek: "maar de 10.000 dingen, dat is de schepping! meneer B.!" Men wéét het of niet.

Is het U ook opgevallen, dat er in het televisie-programma "Waar gebeurd" zo weinig mensen uit Indië (Indonesië) geweest zijn om te vertellen over de mystieke bovenaardse dingen die ongetwijfeld iedereen wel ervaren moet hebben? Is het misschien het "Waar" dat al bij voorbaat een ondertoon van twijfel aan het "gebeurd zijn" geeft? Er gebeurden bepaalde dingen in Indië die men eenvoudig kon thuisbrengen onder "natuurlijk", "bovenaards" en "goena-goena". Er werd zelden getwijfeld aan het "waar gebeurd" zijn. Als men sommige ervaringen verzweeg dan gebeurde het vaak om nieuwsgierigheid naar de achtergronden van het gebeurde te ontlopen of uit kiesheids-overweging. "Dat waarover men niet spreekt" zoals Couperus zei. In eigen kring, Tong Tong b.v spreekt men er wel over. Het laat vragen en antwoorden open en men voelt zich niet gebonden door de twijfel van anderen. Hoogstens door die van zichzelf. Toch geloof ik dat onze tv-schuwheid zijn oorzaak vindt in de vrees niet serieus genomen te worden. Niets erger dan domme vragen te moeten beantwoorden of te ontwijken!

TOKO EN BOEKHANDEL TONG-TONG

Prins Mauritslaan 36 - Den Haag - Tel. 070 - 54 55 00 - Giro 6685

is gedurende de gehele maand JULI gesloten

Telefonische en schriftelijke bestellingen worden afgewerkt. Ons kantoor is normaal open. Mocht U dringend wat nodig hebben dan helpen we natuurlijk! Maar denkt U aan ons personeel met vacantie?

Net ontvangen:

Sterke batikslippers met rubber zool. Modieus en makkelijk voor de vakantie buiten *f* 12,50
Elegante Kelom geuilis (houten zool, met kralen bewerkt bovenstuk) *f* 18,50
Batik boodschappentassen *f* 8,50
Luxe wandeltas batik/plastic afgewerkt *f* 20,—
Prachtige batik kains en sarongs. Beeldige kleuren, exclusieve dessins, handbatik *f* 50,— *f* 60,—
Wajanglepeltjes per stuk *f* 4,—
6 stuks in étui *f* 22,50
Lepelrek Japara *f* 12,50
Prachtige wajang-schemerlampen
Kap van koelit (leer) voetstuk Japara houtsnijwerk *f* 85,—
Grote mentholstift *f* 8,50
Woods pepermunt *f* 4,50
Ting-Ting djahé per pakje *f* 0,75
Heerlijk taai en heet!
Puur natuur - lekker zuur:
Manisan asem per pak *f* 3,—

TONG-TONG
POEKOEL TEROES SOUVENIRS:

Rolbandmeter sleutelhanger *f* 3,50
Schroevedraaier-set *f* 3,75
Pennemes-flesopener *f* 5,—
rolband-flesopener *f* 6,50

Ze zijn er weer!

Tong-Tong bladwijzers van echt leer met gouden wajang opdruk. In rood - blauw - groen en zwart *f* 3,— (60 ct. porto)

Een grote sortering batikkleedjes, lopers, slendangs, plekats. Batikshirts in middel-, groot en extra grote maten.
Leuke meisjes tunieken batikmotief *f* 27,50
Lange batikrokken maat 40 - 46 *f* 40,—

Zie vorige Tong-Tongs voor andere artikelen

VAMU'S
Kroepoek Festijn

Kroepoek oedang
Kroepoek kedelee
Kroepoek kedelee ook zoutloos (op verzoek). Kroepoek MIX
Een vrolijk gekleurd ratjetoe van alle soorten door elkaar: oedang - tomaat - kerrie - kedelee - vis. Ideaal voor bij de borrel!

Alle soorten *f* 1,75 per pak
2 pakken voor *f* 5,— incl. porto.
Zelf gehaald: 3 pakken voor *f* 5,-

Profiteer van deze feestelijke vacantie-lekkernij!
Gezond en goedkoop!

Nog lang geen "BETERE TIJDEN"!

"Vaarwel, tot betere tijden" het documentarische fotoboek van J. C. Bijkerk waar iedereen al maanden op wacht, zal volgens de uitgever n o g langer op zich laten wachten. Eind Juli als alles meezit! Betere tijden hebben trouwens altijd lang op zich laten wachten!

Wegens sterk gestegen papierprijzen

per 1 Augustus verhoogd:

De Piekerans van een straatslijper *f* 13,50
Anak Kompenie *f* 5,25
Je lah je kripoet *f* 4,50

We hebben deze verhoging zo lang mogelijk tegengehouden maar moeten er nu wel aan!

WE ZIJN ZE KWIJT

voor de zoveelste maal: de woorden van het aangrijpende gedicht over "de kokkie die haar hele leven in de dapoer had doorgebracht. "Wie ze kent, wilt U de heer C. J. P. van Lunteren, p/a B. de Bruin, Neptunuslaan 37, Hoogeveen er gelukkig mee maken. Derde couplet vooral!

TONG TONG
POEKOEL TEROES SOUVENIRS



Pennemes-schroevedraaier-doppenlichter-sleutelhanger van roestvrij staal *f* 5,—

BOEKHANDEL TONG TONG

Er zijn heel wat nieuwe boeken van de pers gekomen, om een paar te noemen:

Toer in eigen land *f* **4,90**
Eindelijk een volledige reisgids van Nederland. Om alle bezienswaardigheden in en buiten alle steden eens op te zoeken. Op vacantie of zomaar eens met die 65+ kaart. Leuk boekje om bij de hand te hebben.

Een mooie tijd - Godfried Bomans *f* **9,90**
Het derde en laatste deel uit Bomans nagelaten werk. En m.i. het beste. Zijn verrukkelijke tijdloze humor en scherpzinnigheid geprojecteerd op de jeugd. Bomans stimuleert dieper denken en intenser zien en hij leidt ons daarbij met zijn kleurrijk woordgebruik. "Een mooie tijd" is een mooi boek.

Napoleon - dr. J. Presser *f* **39,50**
Historie en legende om deze grote Franse heerser. Het meest volledige werk over een figuur en een tijdperk dat de schakel vormt met de hedendaagse cultuur geschiedenis. Voor hen die van geschiedenis houden, en er niet genoeg van kunnen krijgen, meer boeiende bijzonderheden te weten te komen, een pracht bezit. Geïllustreerd. Porto *f* 2,50.

Het gordijn met de ibissen *f* 14,90
Johan Fabritius' nieuwste Indische roman

Hollands-Indische verhalen, M. Ferguson *f* 14,90

Vogels om ons heen, Ko Zweers *f* 13,50

Nieuw:
Vogels van de Wereld, (Elsevier) Schitterend vogelboek in dezelfde stijl als "Bloemen v.d. wereld", een standaardwerk *f* **72,50**
porto *f* 4,— (3 termijnen mogelijk)

Bloemen voor Nippon, Augusta Lampe *f* 9,90
Langs lijnen van geleidelijkheid, Couperus *f* 8,—
Stenen beschilderen *f* 4,85
Kruissteken in kleur *f* 9,90
Chinees kookboek, Constance D. Chang *f* 17,50
Een heerlijk kookboek met veel heerlijke eetlustverwekkende platen.

en het kan er allemaal weer af met Slank-fit-mooi gymboek. Brigitte *f* 15,50
1000calorieën per dag. Voor wie helemaal ten einde raad is dit Slank-fit-mooi Kookboek Brigitte *f* 15,50

ABONNEE'S
WERFT ABONNEE'S!!!



Minimum *f* 6,— van 1 tot 3 regels; per regel meer, *f* 2,50 meer.
Voor niet-abonnees dubbel tarief.
Maximaal aantal regels 6.
Voor advertenties onder nummer *f* 2,— meer voor opzenden van ontvangen brieven.
Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 3,— meer.

Bij brieven onder advertentienummer:
DIT NUMMER OP DE ENVELOPPE IN DE LINKERBOVENHOEK ZETTEN.

Gevr. "Habis" door C. Sluysmans. Inl./prijsopg. W. Schoemaker, Heliotrooplaan 410, Den Haag. Tel. 070 - 23 07 81

Goede vriend vr. adr. v. Bob Salzman, Boebs v. Hutten en Gerard Brunsvelt van Hulten. Br. onder Nr. 2643.

Te Koop gevr. boeken over Social Welfare door Fried Lander, Arthur Dunham en M. G. Ross. Bij voorkeur in het Engels. Opg. aan G. J. Pesch, Bowlespark 13, Wageningen.

Malaga, Zd. Spanje. Te Huur p. 1-7-'74 compl. 4 pers. bungalow m. uitz. op zee en bergen. Inl. Tel. 070 - 9 44 52.

Te Koop gevr. t.b.v. het Museum "Fort Zeelandia" te Paramaribo, een authentieke Compagniekist. Dr. Rappard, Pauwenlaan 119, Den Haag.

Gevr. adr.: Wies Rugebregt, Elly Feekman, Guus Seydel. Inl. aan: Gottfried Swens, Pasteurstr. 6, Dieren, Tel. 08330 - 56 70.

Off. Wed. algem. ontwikkeld, financ. onafh. z.k.m. met besch. heer, midden 50 jr. v. ser. vriendschap en reisgez. Br. m. foto onder Nr. 2644.

Verzamelaar vraagt voor studiedoeleinden krissen te koop. Tel. 070 - 66 03 26.

Part. verz. vr. te koop of te ruil ans. kaarten en foto's uit Indië. Opg. aan: F. A. Dam, Laan van Meerdervoort 1759, Den Haag.

Gevr.: "Geschiedenis van Java" (event. History of Java) door W. Fruin-Mees, Deel II of Deel I en II. Br. met prijsopg. onder Nr. 2645.

In 1975 hoop ik Latin America te doorkruisen. Holl. sprekende bewoners daar, wilt U mij schrijven ter verdere kennismaking? Adr.: Mrs. W. G., Box 82, Yagoona 2199 N.S.W. Australia.

(vervolg: "Mijn korte leven op Bali")

nam ik mijn besluit, nam ik afscheid van Bali. Ik kreeg ineens weer een krankzinnig verlangen naar werk. Naar ratelende machines, dreunende persen en de lucht van drukinkt en benzine. 'sAvonds achter een glas ijs sjanghai uitkijken op het gewriemel van mensen betjaks en verkopers op Blaoeran. Drie nieuwe films per week recensieren en nog proberen aardig te schrijven, naar de Simpangclub naar een concert luisteren en naar New China aan de overkant voor de heerlijkste garnalen salade.

Ik had er genoeg van. Geen verloren paradijs, o hemel neen, Bali is nooit mijn paradijs geweest, maar doodgewoon onrust en angst. Of angst en daarom onrust. Ik rende terug naar huis.

De volgende dag werd ik bij de politie geroepen. Pak R. was gepakt. Herkent U uw bezittingen? Ja, ik wist wel niet wat hij genomen had, maar wat er lag was van mij. Het meeste blij was ik met het oude naaischaartje van mijn moeder. Het zilverwerk was er afgebroken, maar de benen van de schaar waren nog intact. Toch had ik ergens medelijden met Pak R., al die moeite voor niets.

"Niets zielig," zei K. "weet U dat deze kerel in onze tijd al vastzat wegens moord en beroving? U heeft nog geluk gehad!"
Mijn buurman van de copra kocht mijn huisje voor een neef met wie hij samen zijn copra-business wilde uitbreiden.

"We bouwen een loods helemaal tot hier," vertelde hij en zette met zijn voet een streep dwars door mijn gerbera-perk. En dwars door mijn hart. Ik wilde niet meer luisteren.
Veel in te pakken had ik niet, de helft van mijn huisraad was toch al bij de buren. Veel geluk ermee lieve mensen! Ik ga naar Soerabaja, naar Java Mode Magazijn, een dure jurk kopen en nieuwe schoenen en mijn haar laten doen bij Maison Hélène. Weg met de plane. Terug naar de beschaafde, verdorven maar hopelijk nog niet helemaal bedorven wereld. Met grendels voor de ramen en sloten in de deuren. Met lieve, aangeklede huisbedienden met wie je gewoon kunt praten en die koffie voor je maken en eten koken.
Vaarwel Bali met je wuivende klapperbomen, ik wuif terug, dag!
P.S. En kunt U na dit relaas geloven, dat ik na 4 maanden de bewoonde wereld opnieuw mijn rug toekeerde en toen tot mijn enkels in de modder van Sampit (Zuid-Borneo) zat? Ik zweer het U, niets veranderlijker dan een vrouw, zowaar als ik hier zit!

(Illustraties uit "Bali" van Covarrubias)